

РАТНИК РАТНИК

МЕСЕЧНИ ВОЈНИ ЛИСТ

Sh 44-169.80

1931.

СЕОБА НАРОДА — СКУП РАТНИХ ПОХОДА

— Ратови као пострекачи и ствараоци људског напретка. — Историске преваре. — Заблуда о сеоби народа. — Суштина те сеобе. — Порекло, име и језик Прасловена. — Фалсификати на штету прасловенске повеснице и културе. — Аутохтонство (праседелиштво) Словена у данашњим културним земљама. — Старословенски ратни походи. — Старословенска просвећеност као пракултура човечанства. — Старословенске ратне формације. — Имена старих народа као називи прасловенских војних организација. — Топографски називи културних земаља као старословенски називи војних одбранбених објеката. — Прасловенска ратна индустрија. —

Побуда која ме је покренула да упознам нарочито Ратнике читаоце, преставнике наше војне интелигенције, са одломком из једне гране језикословних наука, — у овом случају поглавито конструктивне славистике, — није случајна, већ дубоко схваћена и дубоко образложена. Она нема основе у ономе што је и нашем официрском кору довољно познато: да војна, ратничка вештина данас већ јако засеца у једно превелико и различитно поље људских знања у научном и друштвеном, физичком и моралном, философском и практичном, техничком и вештачком погледу. Без обзира на то, — претпостављајући да и нема тих додирака са скупом осталих духовних и умних тековина, — поље које већ годинама обрађујем, одвело нас је до трагова једне прастаре културе, опште и дуговечне, која је била чисто *словенска*, и, што ће непосвећеног мислиоца свакако изненадити: претежно *ратничка*. У томе је смисао моје побуде. На том пољу нашли смо безброј, непрегледно безброј доказа, да су стари Словени били првенствени познаваоци војне вештине, која се у њих непрестано развијала, док није у тако званој сеоби народа дошла до свога привременог врхунца; — да су они у томе били учитељи осталих народа и, у колико ратна вештина, управо *потреба ратовања*, развија и остало поље умног напретка, они су им били и културни учитељи. У томе је смисао мога рада. А та крупна тврђења не мислим поткрепљивати реторским патриотизмом и племенском искључивошћу, већ стварним, погде можда и сувопарним научним истинама којих имамо изобиља на расположењу. У новости и убедљивости њиховој наћиће се занимљивости и за можда не-

довољно посвећене читаоце једног научног, али поред тога и националног часописа.

Поменути трагови, у колико су до данас критички проматрани, јасно су протумачени, и дали су поновног доказа, — уз оне који су већ одраније постојали, — да су баш ратови били најјачи пострекачи људског напретка и човечанске културе. На тај начин долази дакле и скуп славистичких наука, поглавито етимологија, у блиску везу са војним позивом.

Али тај позив био је некада, *широм света*, у словенским рукама.

Нажалост, то поље које се највише тицало нас, у првом реду нас овамо на словенском југу, и на којем смо могли наћи толико прилика и хране за своју поуку и понос, било је занемарено или некорисно, чак и штетно обрађивано, понекад презирано, понекад угушивано, а кад се то није могло, онда непријатељски критиковано, исмејано или клеветано. Доцнијем историку изгледаће чудно ово доба данашњице и скорашњице, које је од почетка прошлог века дало један низ „чувених“ слависта, свакако признатог угледа, а да је то поље, чијој смо обради тек сад приступили у *меродавном смислу*, ипак остало штуро, неплодно и странпутично. Као да је било обрађивано ралицом а не гвозденим плугом, и ако су стари Словени толико познавали црпљење и обраду жељеза, да је било претека и за остале народе. Она немила појава дошла је отуда, што је обрада те словенске, и у опште: праисториске њиве била ван нашег делокруга; по њој су вршљале туђе руке или туђину подложне словенске, које су се трудиле, или морале трудити, чак и да уклањају доказе *велике словенске просвећености у освиту не само историје, него и у свитању самог културног живота човечанства*.

А то су била тешка сазнања за оне који су словенску расу и научним путем представљали као „мочарне амфибије“, без културе, без ратничких особина, дакле и без икаквих заслуга за велики напредак човеков. Њима су се придружили нажалост и научници словенског порекла, они које ми *словенски* слависти називамо немачким, боље рећи аустриским или званичним славистима.¹⁾

Време је оборило велики, тако рећи неограничени и неприкосновени углед тих официозних научника. Њихова излагања данас изгледају наивна, ако нису или срачуната или политичка или пристрасна, а у сваком случају застарела. Јер, — *родила се Југославија* и са њом се ослободила стегâ и словенска наука, она чиста, непомућена, ослобођена свих бодљикавих

¹⁾ Имамо примера, да су се најискренија и најчистија словенска убеђења, једном изречена, морала доцније повући, — јер се тако морало, да се не би изгубио насушни хлеб за себе и своје.

жица, курјачких јама и шиљатих ограда и — свих оних некултурних рита, у које су њено лепо тело били оденули дуги векови научног мрака, научног робовања и печалења.

Противницима сјајне прошлости Прасловена нарочито је добро дошао погрешан наук о сеоби народа. Ја сам ту заблуду сузбијао целог века, од чега ћу и у овим ретцима навести извесне постулате. Али она се тако дубоко била укоренила у свест целог образованог света, — поглавито преко школских књига и предавања, — да један усамљен, поред тога угушиван словенски глас тешко је могао доћи и до речи. Није, ма да је подносио хиљадама доказа о немогућности и неприродности, да један народ пропадне „онако џумле“; да се он појави у великој сеоби сав, па да га затим нестане свег; да се он у опште тек тад „први пут“ појављује; да се у једној извесној години као роди, а да у једној другој угине итд.

То престављање *сеобе* народа, безброј многих народа, *о којој стари писци, па чак и тадањи савременици ништа не знају*, спада у најуспешнија извртања која је светска историја забележила — на штету Словена. Ја бих био склон назвати је преваром. Јер то је био најтежи синџир, именован да Словене као *прву* импозантну културну појаву на светској позорници поново снизи на степен другоредне људске групе, несвесне своје снаге и моћи, те да се и даље држи у „подземљу“ повеснице.

У осталом, не треба се чудити оваким настраним појавама, које понекад освајају свет или један замашан део његов. У историји било их је још. Енглески писац Ј. Ферер (Farrer) написао је опсежну књигу о чувеним литерарним и политичким фалзификатима (нпр. о Осидановим баладама). У ове спадају и тзв. Лажни Декретали познати под именом *Donatio Constantini* (поклон Константинов), којим се зајемчавају папској столици још у IV веку божанствена права (дакле још у доба кад је римски бискуп био под старешинством цариградског патријарха), а који су створили оне велике и кобне поремећаје у равнотежи Европе од IX до XV столећа, кад је најзад тај фалзификат, по навали и самих црквених великодостојника обеју вероисповести био одбачен. Заблуда о сеоби народа међутим остала је до данашњих дана на штету словенског националног поноса под заштитом официјелних историка. А супротно томе, стари се словенски новци из „преисториског доба“; царска посланица Александра Великог из године 334. пре Хр., упућена Словенима; чешко-словенски Зеленогорски рукопис из раног Средњег (или још ранијег) века итд. проглашују за подметања, како не би било ниједног доказа у корист прастарог постојања Словена и њихове тад надмоћне просвећености. Прећутао

се чак и одоверен факт, да је један од најстаријих културних споменика човечанства, прва књига Мојсијева о стварању света, рају и др. препис, управо слаб и непотпун превод једног много старијег, потпунијег и разумљивијег словенског текста!

Па ипак и поред свега тога егзистенција Словена доказана је кроз *три геолошке епохе*, и то у разним облицима и на разним тачкама земље, често врло удаљеним једна од друге. Ради тога навешћемо овде само то (јер увек морамо бити кратки), да вулкани, *који су већ у терцијерно доба били угашени*, још носе словенске називе, а етимолошки елементи тих назива још *указују на вулканско дејство*, и ако су се угасили још у доба прачовека, или и раније, тј. у доба у којем данашња антропологија још неће да призна присуство човеково.

Врло тамном прадобу припадају и многи појмови божанстава, величанстава и материјалне културе, који су се одржали из старих времена, али чија се значења могу протумачити *само на словенској језичној основи*.

Што се пак тиче *фраката* они сами најубедљивије говоре о једној вековној, бројевима ни приближно изразивој давнини, у којој је човек већ постојао, много пре него што је то до сад наука сматрала. А говоре о таквом човеку који се још служио језиком природним, неусиљеним, неизвештаченим. И то још и о таквом језику који се и по спољним облицима и по називима објеката морао у главном поклапати са данас познатим старословенским. Ми смо већ стигли на ту тачку, да се докази за ово сазнање све више гомилају у колико се више проучавају појаве на тој основи.

Према данашњем стању и успесима истраживања и проучавања у реченом правцу нико не може, нити сме више порицати некадање постојање једног таквог пракултурног човека који је — према наведеним многобројним доказима — говорио једним језиком у којем наилазимо на словенске основе, па и на словенске облике, и да су Словени — у данашњем смислу речи — настањивали земљу већ *пре неколико милиона година*, која тврдња крије у себи снагу позитивног доказа већ и с тога, што се систем доказивања не ослања више само на мртве културне преостатке, већ *на још жив језик*.

Али, видећи да се ланац доказа у погледу постанка и развика језика продужује од давнина до данас без икаква прекида, онда с друге стране искрсава питање: од куда долази то, да се име „слав“, управо „словен“ не појављује у старо доба? — Стари завет Св. Писма, и то Генеза — дакле најстарији одељак (Мојсијева I књига) — истина, још показује словенске трагове, али не наводи име Словен. То нам је разумљиво с тога што је и тај докуменат још доста млад према постојању и општој историји човечанства, јер је тад већ пре-

стала потреба поделе људи на „словене“ и на „живале“ (тј. на оне који још нису имали развијен говор, в. мало сниже код речи „словити“). У тако званој царској посланици Александра Великог Словени се додуше већ наводе као „најхрабрији и највернији његови ратници“, али тај докуменат је доцније проглашен подметнутим, јер се противницима Прасловена испречио као велика сметња. У оним пак старим историским списима који су признати као исправни, име Словен се не помиње.¹⁾ То свакако има свога узрока, и то управо два:

Прво: У извесно прастаро доба — кад још није било етнолошког разлижења, јер је цело тадање човечанство говорило истим језиком, што потврђује и Библија, — постојале су само две категорије живих бића, и то они који су *говорили*, тј. „словени“, који су „словили“²⁾ и они који *нису говорили*; ови последњи означавани су са скупним појмом „живал, живали“, разумевајући под тим не само животиње у данашњем смислу, већ и људе који још нису умели говорити или су се још служили само тзв. гутуралним гласовима. Подела праљудства на словене и живале, изгубила се из данашњег општег Словенства, али још *постоји у Словенији*. Према томе било је, или настало је једно доба, када су постојали само словени (са малим почетним словом), јер су сви људи тад већ говорили мање више развијеним језиком. Ово, рецимо засад још хипотетично излагање добива научни, па и доказни вид из српског језика, где још постоји реч „бесловесан“, што према горњем не би имало значити „бесвесан“, већ „без говора“ (врло леп је пример у српском језику: дете бесловесно). У прастаро време било је дакле и „бесловесних“ људи, код којих се још није развио *говор = слово*. За нас би дакле могла бити та околност довољна за објашњење, зашто се у најстаријим споменицима не налази назив словен: није имало потребе за тим, јер би се под тим просто разумевао човек, уздигнут из реда осталих живих бића.

Тек доцније, кад се човечанство намножавало и просторно ширило, па се при том и по говору одвајало, појавили су се језици, које и Библија наводи у својој чувеној Таблици Народа одмах после „смјатенија јазиков“. Тад се већ била изгубила реч словен као општи назив, јер су народи имали за тај појам сваки свој израз, а реч је добила ужи појам за оне *који су је измислили*.

Друго: Ако се пак ни при крају Старог века још не појављује име Словен као особени, расни или народносни назив, то има једног свог механичког узрока. Познато је да је у IX

¹⁾ Тацит их наводи као Венде, што би за нас могло бити довољно.

²⁾ У српском се још каже „држао је слово“, тј. *говор*.

веку било предузето преписивање старих класика, којем се веку и приписује највећи број историских фалзификата. То преписивање вршио је један штаб католичких калуђера под научном управом неког Севера Архонтија. Изгледа да је том приликом много штошта „исправљено“ и појам Словен некако „спакован“. (Већина Словена била је уз Патријаршију а не уз Рим.) Ако се ипак то име појављује овде-онде у документима и пре тога века, — што значи да је оно већ раније било уобичајено, — онда то долази отуд, што тој комисији нису били познати сви споменици и податци. Ова се „омашка“ међутим накнадно исправила тиме, што су такви незапажени историски извори проглашени за подметнуте.

Поред тога столећима се радило на томе, да се најстарији још сачувани споменици о Словенима, или појединим групама њиховим, некако изгубе или остану сакривени. То је бивало до најскоријих дана и дешава се спорадично и данас. Као драстичан пример навешћемо један тамо где ћемо говорити о Вандалима, а из новијих појава износим овде један други, који казује како нескрупuloзно поступају протисловенски поборници да би историско постојање Словена бар скратили, кад га већ не могу сасвим порицати, те да на тај начин њихову заслугу за светску културу накалеме једном другом народу.

Године 1928. објавио је Д-р Август Јакш у I свесци свога дела „Историја Корушке“ (на немачком, издато у Целовцу), у којем обухвата „Прадоба до 1246“. — Ако једна повесница почиње са прадоом, онда се по себи разуме да ће узимати све изворе што постоје, како би се временски дошло уназад до првобитног, најстаријег извора. Али тај писац не поступа тако. Он потпуно прећуткује све оне летописе који говоре о Словенима као о најстаријим познатим становницима Корушке. У приложеном списку употребљене литературе нису ни помнути стари, и то баш изрично *корушки* хронисти *Унрест* и *Мегизер*, свакако с тога, да се не би морао навести њихов податак о словенском прастановништву те покрајине. Тамо где треба да говори о Словенима, он их трпа у Келте, а чисто словенске Венде изгледа да је унео у Италике.

Међутим још 1701. г. је Х. Анзелм — у својој књизи „Историски лавиринат времена“ (Лајпциг) — навео не мање него *седам* извора о најстаријем повесничком становништву Корушке, од којих г. Јакш не наводи ни један! Анзелм још 1701. г. зна да су становници Каринтије, која се раније звала Норикум, били скитски Венди који су „у недогледна времена“ држали или освојили ту област; да су у почетку хришћанске ере истерани из своје земље, па су у њој завладали поглавари под именом барух. *Мегизер* пак у 1612. г. још проширује тај

податак наводећи не мање него 30 народних баруха *поименце* и прича им историју. О свему томе нема ништа у г. Јакша.

Такав недопуштен метод „историографије“ треба једном да престане. С тога сам ја и предузео да учиним крај оваким швиндлерајима који се чине са историским изворима. Ако је то могло да буде под аустриским режимом, данас, у слободној краљевини, нема томе места. Али, поменуто дело су хвалили чак и неки словенски писци, баш онако исто као и немачки, а непријатно им је било, што се појавио један глас баш са југословенске стране, посвећен у ту и такву науку, коју је успротивио и испрваљао такав начин писања. — Али тим начином и оном опсенаријом о „сеоби народа“ много се успевало у прошлости противу Словена. Још се покушава да се сузбије или прећуткује радикални преокрет у славистици, али — Југославија се ослободила и ујединила.

— Све ово до сад речено било је потребно изнети унапред да би се разумело и *правилно схватило* оно што иде.

* * *

Стара повесница народâ је скоро искључиво *ратна историја*, коју међутим — са врло мало изузетака — никад нису писали стручњаци, тј. војни писци, — ратници по позиву, већ потпуни нестручњаци, који су с тога извесне појмове наивно или неразумно побркали. Таква њихова излагања су за тадање савременике још и могла бити разумљива, али су за доцнија покољења постала све више нејасна. То је довело до тога, да се о прошлој мешавини почело говорити као о *сеоби* народа, место да се говорило о *кретањима*, *покретима*, *ратним маршевима*, — о *ратним формацијама* (а не „народима“), *народним армиским груписањима* или *ратничким* и *ратно-политичким здруживањима*.

Мора се при том признати, да је у току два прошла столећа бивало неколико људи јасна погледа, који су сеобу народа, онако како се она данас још претежно схвата, сматрали као немогућност, јер у стварности неизводљив подухват, али ниједан од њих није се појавио са доказним градивом, широко обухватним и убедљивим. На тај начин се заблуда дубоко укоренила најпре преко недовољно дубоких и недовољно посвећених научних студија, затим преко још непосвећенијих школских скамија. Али, као што рекох, настао је преокрет.

Први пострек дало је за то поновно проверавање топографских назива еклектичним путем. Ја сам се, по роду Словенин, већ одрана интересовао за славистичке науке, а нешто се и бавио са њима у часовима разоноде. У својој официрској каријери међутим много сам путовао и поновљено пута прелазио безброј предела и уверио се, колико је многог и јаког

знања — у првом реду војног — потребно за трезвено схватање, разумевање и рашчлањавање местних назива, а с друге стране колико је огромно благо језика, историје и културе у њима тако рећи депоновано и у току векова нагомилано, и то како у општем смислу за цело човечанство, тако посебно и за Словенство. Сваким даном се при овом истраживању и претресању све јасније истицаше сазнање, да се код географских имена у којима се налазе нпр. основе: дуб, леска, сад, пећ, уш, жаба итд. не може закључити на то да долазе отуд, што је ту некада било дубова, љешника, воћака, пећи, вашака или жаба, као што је то изводила Миклошићева школа, која је све то објашњавала на тај лак, површан и неподубљен начин. Чудно је како су таква банална, управо тупоглава гледишта могла кроз пуних 60 година да чине стожер истраживања на славистичком пољу, на који су тако пустошно утицала, а да се не нађе бар један истраживач јасна погледа који ће им стати на пут.

На реченим сазнањима која се првобитно такођер наслањала на спољне облике, што је сасвим природно, подигнута је једна синтеза на ослонцима, који су били довољно чврсти и способни да понесу *даље* тековине, даља и дубља знања. Са суђењем независним од ауторитативних констатација, са критичким погледима отишло се на само лице места, па се оценом земљишта, народног предања, облицима језичког развитка и природом самих објеката утврдиле заблуде. Назив дуб није долазио од грма или цера, већ од једног објекта пољске фортификације, који се у прастаро доба одиста називао дуб; предео назван леска, није никад био засађен љешницима, већ је ту некада старословенски лех оружаном снагом чувао земљиште; уш није значило ваш, већ да су ту биле или још постоје насlage соли, па ма се то већ и заборавило или престало експлоатисати (Ouse, Ужице, Aussee, Usle — Ischl, Узгород итд.)¹⁾ Ужичани дакле нису узели себи име што су били „ушљиви“, већ што су, према новијој славистици, у својој земљи имали „сланих жица“ (ус—уш—жице према прасловенском). Али није ми овде могућно, ни потребно да наведем поново свих оних десетинама хиљада доказа, које сам у својим делима до сад нагомילה.

Скуп тих независних и никаквим спредним обзирима незаведених, дакле простих и природних констатација дао је необорив резултат: да свака област, поглавито свака крајина сачињава са називима својих места као неку мрежу, са непре-

¹⁾ Учинио сам питање код једног зналца у Београду, и добио сам одговор: јест, у околини Ужица одиста се вадила со за време босанских владара; народ то још памти. Чујем да је држава почела интересовати се за тај славистичко-филолошки проналазак.

вилно распоређеним укрштавањима, на чијим се чворовима налазе неке местности (локалитети) које указују на некадању *организацију земаљске или земљишне одбране*. Ради упућивања у даљи рад на том пољу, — јер најзад ја не могу све постићи сам, — издао сам свој етимолошки речник места (*Etymologisches Ortsnamenlexikon*, у Кремзијеру 1915.). скоро скроз војне садржине, прво да би он послужио као правилан упут, избегавајући странпутице, а друго да би се једном одузело поље на којем су се храниле заблуделе и неодржљиве хипотезе старе аустро-немачке славистичке школе.

Као природна последица најновијих констатација је најзад заузело своје, њему пристојно предње место, уверење, да се без једне одлично устројене и јаке ратничке организације не може један „народ“, у правом смислу речи, провести кроз једну насељену туђу земљу, а да не буде изложен уништењу или постепеном распадању, ако је становништво непријатељски расположено или неће да се упушта у преговоре. С тога се и сматрају као прворедне војничке геније оне војсковође који су у том погледу успевали, као Александар, Ханибал, Цезар, Атила, Џингискан, Наполеон. Они су сви предводили своје војске а не своје народе.

Класичан пример даје за то Ксенофоново повлачење на Црно море после битке код Кунаксе (г. 401 пре Хр.). Кроз земљу Кардуха морао је војсковођ сваку стопу земље да избори, јер су становници побунили све суседе алармним ватрама од планинског врха до врха, па су их и гласовно извештавали, где и како могу непријатељу нахудити. Сјајни крајњи успех могао се приписати генијалном вођству, ратничкој способности и отпорности трупе, која је по данашњем рачуну могла изнети свега 2¹/₂ пешад пука. — Ни Наполеон није ушао у Русију ни са каквим народом, и ако је имао пола милиона прекаљених бораца; исход показује опасност оваких великих похода.

У вези с тим желео бих да покажем, како се може и има војнички прокритиковати једна макако велика историска појава, која по изгледу нема везе са војним позивом; то ће уједно бити и конкретан пример за моје тврђење, да се историски догађаји не могу темељно обрадити без довољно војног знања. Узећу за пример егзод (велико или свечано напуштање, излазак) Јевреја из старог Мисира. Приврженици легенде о сеоби народа веле, да ако би и пристали на мишљење које одбацује веровање у ту сеобу, ипак би егзод Јевреја чинио изузетак, јер, ето, то је била једна сеоба народа. С тога сам и узео то за пример, јер би то био једини који би имао још да се прими или као изузетак или да се обеснажи. Дакле, егзод је одиста био (1701. године пре Хр.), али не као сеоба народа. Ја сам цео пут те селидба описао у оној својој књизи коју је Ратник

био љубазан приказати у својој свесци за септембар 1930. Израелити у Мисиру нису били народ, већ печалбари и радници, роботници можда у тадањем смислу, и пошто су Мисирци хтели од тих радника да створе робове те да их као такве задрже, а ови опет нису имали снаге једног „народа“ да стресу јарам, они се одлуче на егзод. Податак вели да их је било пошло 600.000 мушких глава, способних за борбу, а они су сви пошли на правцу једне маршевне линије и то, према том податку, са целим тренем породичним и сточним кроз пустињу, дакле око 25—3 милиона душа. Свима њима је на одмориштима и преноћиштима по свакодневном *пешачењу* стајало на расположењу по један бунар или кладенац за утољење жеђи и појило. Војни мислилац се пита, како је могао један вођа, ма био генијалан као Мојсије, организовати само појење на том једном извору? Интересантно је израчунати: колико је дана марша било потребно да се та колона извуче из Египта? сто? педесет? како је онда било могуће да Египћани то раније не примете и спрече, већ су Јевреје морали јурити и стићи тек на Црвеном мору? У непесничкој, трезвеној војничкој машти то изгледа овако: прво можемо без гриже савести од оног броја 600.000 пребрисати једну нулу, па после можемо слободно још једну; још ће увек остати са породицама 25—30.000 да се исхрањују кроз пустињу и остаће и за Мојсија довољно посла за његову велику организаторску способност коју је одиста имао. Али да је то и са толиким смањеним бројем ишло тешко, видимо из побуна, које су се вероватно чешће појављивале него што нам свето предање казује. Тај велики марш кретао се без претходнице, без заштитнице и побочнице, јер је Мојсије тек онда организовао заштитницу кад га је мисирска војска погонила. Па ипак су појављене тешкоће биле понекад тако велике, да се морао умешати сам Јахве да спасе свој „изабрани народ.“ Али као што видимо, ту нема парадигме за једну сеобу народа, јер за њу недостаје пре свега — народ.

Оваке историске анекдоте треба једном већ да доживе темељну исправку. Подмладак треба да дозна, да се веровање у сеобу народа заснива само на ауторитету једне једине личности, ненаклоњене Словенима, која је народе премештала као на шаховској табли, или као што се официри премештају из гарнизона у гарнизон. Поред тога треба рашчистити и појмове „номадизирања“ (сељења) и „сеобе“, јер се и они појављују у нашим историским делима недовољно или криво схваћени.

„Номадизирање“ се обично преставља тако, као да цело становништво једне области одлази одједном са целим својим малом и домазлуком да потражи боље паше и планишта. При томе се пропушта рећи, да је то у ствари само наизменично сељење у току једне године, кад управо не иде ни цела поро-

дица, већ само неминовно потребно људство за одбрану и надгледање стоке. Таквог сељакања има још и данас у планинским пределима Швајцарске, Тирола, Салцбурга, Италије, Норвешке, Херцеговине, у Јужној Србији, Куцовлашкој, око Пирота итд. Ту се у пролеће иде са стадом на оближње паше, па се постепено пење даље у планину (до „бачија“), а о јесени се исто тако постепено враћа у стални стан. (Кад су се Шведска и Норвешка разграничиле, једна нарочита тачка уговора гласила је, да „номадски“ Лапонци могу на своје ирваске паше прелазити без сметње из државе у државу.)

Аналого тим кретањима сматра се и тзв. сеоба народа, само у нешто промењеном смислу, који даје погрешну слику, ако се под тиме не подразумева управо „сеоба“ *трупа, војних тела*. Примера нам даје светски рат. У Солун су дошли нпр. Тонкинци; ако се временом изгубе историски податци, онда би научењак после неколико хиљада година, кад наиђе на трагове њихове, могао помислити, да се овамо у прастара времена „доселио народ Тонкинаца;“ у чему ће га потврдити и налази о Анамитима и јужним Кинезима, који су међу собом сродни, и онда ће бити готова легенда о њиховој сеоби, подели на племена и језике, и о њиховом „одсељавању“ или „нестанку међу осталим народима“. *Нису се дакле селили читави народи, већ само њихови ратници са војсковођама*, а првобитни, изворни народ остао је на својој груди. У Великом рату није се српски народ иселио кроз Арбанију, већ његови ратници и за рад способни људи са нешто жена, деце и старца, а већина је остала. Да је било могућно „уништити“ један народ, да га „нестане“, Аустро Угарска би то свакако учинила. После рата Срби су се вратили дома. И док су се ратови водили и док ће се водити, ма и у великим размерима, непојамно би било схватити ствар друкчије.

Остаје још да се расветли једно важно питање: зашто је толико многих народа у току светских догађаја нестало из историског инвентара, па су се некако опет појављивали и опет нестали, што се још и даље могло понављати? — Одговор је врло прост, само треба ударити правилним путем, тј. *индуктивним*, закључујући са конкретног случаја на општи, са живог на мртво, са познатог на непознато.

Досадања тумачења историски познатих етнографских имена заснивана су до сада огромном већином на скроз погрешним премисама, јер се *војно-социјална* страна народног живота никад није подвргавала темељном испитивању. Познавали су се само они народи који су правили велику грају, а при том се није имало у виду да народна имена у ствари врло често нису били специфични називи народа, већ ознаке њихових војно-социјалних организација, или имена области *устројених*

за одбрану или снабдевених предохранама безбедности. Ближа проучавања, и кад се језикословље буде јаче узимало у помоћ са довољним војним знањем, довешће до неочекиваног резултата, да на крају неће у светској историји остати више од једног туцета *правих* народносних старих имена, јер нам се сви остали називи појављују у најразноврснијим номенклатурама као засновани на војним народним устројствима.

Тако нпр. непрестано читамо о Римљанима, да су у својим освајачким походима свуда наилазили на становнике, који су имали чврста утврђења, тврђаве, бедемове, опкопе и граничне објекте, који су им се одупирали оружјем, често врло успешно. Зар су то били одиста селилачки народи? — Народ који себи диже куле и градове, тај не помишља на селидбу, него остаје и брани се док не победи или подлегне.

Овим се открива и једна до сад непроницљива тајна, како треба разумети, да нпр. Келти, који никад нису образовали своју државу, никад нису остављали знаке каквог разграничавања или размеђавања и постојали увек некако географски-ваздушасто, ипак се готово свуда налазе у Европи и Азији; или нпр. Хуни, који се кроз читавих 12 векова непрестано појављују и нестају, па се на неком месту опет појављују и то понеколико пута (кроз 12 векова) са својим Атилима. — Супротно томе један исти народ у току времена носи једно туце имена, која се у основи разликују, па се још увек не зна да ли то име припада њему, или ком другом племену. Имамо примере:

Аустрија је нпр. 1538. године основала Вендску Крајину или Границу (*Windische Mark*), данас Бела Крајина (погрешно, место — Вела Крајина, тј. Велика Кр.) која је била војнички организована против упада Турака из Босне. Доцније се додало још земљишта и све устројило у једну провинцију, названу Војна Граница. Кад је међутим 1878. године Турска изгубила Босну у корист А.-Угарске, то је таква заштита постала излишна, те су становници који су донде географски називани Граничари, одједном постали Хрвати или Кроати и Војвођани. Ако би се сад ови истор. податци изгубили, онда би један много познији историк могао дати оваку слику: Ту су првобитно становали Кроати, па су их народ Граничара подјармили; ових је међутим у току векова нестало и Кроати су се поново појавили са неким народом сродних Војвођана, јер је у току векова настало међу овима неко „диференцирање“.

Тако нешто вреди и за старија, нарочито прастара времена, где се на основи погрешног тумачења имена изводе погрешни закључци за историју тих времена. За то ћу навести само један еклатантан пример (а имам их још), који ће и за читаоце

бити лако разумљив.¹⁾ Тако се нпр. без прекида говори о народу Грка, који никад није постојао; Грци сами себе никад нису тако називали, већ увек Јелинима. Име грк дали су им стари Словени, а основа његова налази се у прајезику. Српске народне песме разумеју под грком снажног, чврсто сазданог човека; реч у опште значи нешто јако и велико (грм, грмаљ, грка ракија, и гром, громовник = најјачи бог, у латинском основа grand, у германском gross, гркљан чврсти спољни део тела, грамада = велика гомила, грдан итд.) У доба на које мислим, реч је морала значити: снажан борац, витез. У Старословенском Хроникону забележена је позната епизода, кад је Александар још као младић укротио бесног коња (Букефала) на очиглед свога оца. Отац му је тад наденуо име грк (витез). То име дакле није народно, већ само једна конкретна именица или придев. — Према томе и они ратни контингенти, који се у другим странама бележе као Грци у историји, не морају имати никакве везе са онима из Јеладе.

Да бисмо таква и слична своја тврђења још више подупирали, навешћемо у доњем један број података и доказа из свију времена и најудаљенијих крајева, који сви доводе до истог закључка, а који не могу убедити само оног који мора веровати у оно што у својој заблуди *неће* да верује.

Амазонке. — Стари писци причају скоро једногласно, да су „Амазоне“ биле један искључиво од жена и девојака састављени народ (!) који није трпео око себе мушкарце и под вођством једне краљице образовао изрично ратничку државу. Ради множења одржаваху односе са људима суседних племена. Ако су се рађали мушкарци, били су или убијани или враћани оцевима; девојке су међутим оне саме однеговале за борце, али су им сажизале десну дојку, да им не би сметала при запињању лука. Од овог обичаја добиле су од Јелина и своје име Амазонке, што значи „без дојке“ (а = без, маџос, маџос = дојка). — Даље причају стари, да су Амазонке предузимале велике ратне походе, те су једном освојиле Либију (у Малој Азији), па и целу (ближу) Азију, а у Скитији су образовале велике засебне народности.

Одмах се на први поглед може запазити, да ту имамо пред собом: у познија времена поезију, у ранија гатку, а у још ранија нечега реалнога; јер готово свака гатка и предање имају

¹⁾ Ја све ово пишем управо у популарном облику, јер за друго што ипак би требало имати извесну припрему. Што та моја излагања објављујем предусретљивошћу Уредништва баш у Ратнику, то није само ради ширења ове словенске научне идеје, већ и с тога, што војни читаоци ипак, већ по свом позиву, имају извесну припрему. То се свакако види, мислим, из целе садржине.

у првим почетцима својим неког стварног језгра. Мени је тај назив одмах звучио некакo словенски, — прасловенски, наравно, — јер се одмах дало уочити да је грчки назив и по самој грчкој етимологији био у основи погрешан. И кад се даље ишло у прошлост, одједном су се појавиле две врсте Амазонки: женски и мушки (Амазоне и Амазони, Амадзони, Амазени).

О женској страни знамо из најстаријих времена, да понекад, кад су мужевии дуже осуствовали у рату, млађе жене и одрасле девојке оденуле су се оружјем да или помажу мужевима и оцевима у борби кад је ова узимала опасан обрт, или пак да чувају границу. Код југословенских народа, нарочито код Срба, бивало је тога увек, од најстаријих времена до данас, па у старија времена и код Грка и Мађара, код којих је тај обичај прешао од Словена. Ти су случајеви били изузетни и пролазни, али су бивали. Од Словена потиче и назив, који су оваке наоружане = омоштјене, омоћене женске називали речју у којој је основа мошћ, моћ, дакле појам „појачања, наоружања“ према старом језику. Да је ово извођење тачно, и да се на ту основу ослањао грчки (управо јелински) назив, видећемо и по томе што реч амазон у ствари и не значи „без дојке“, већ нешто сасвим друго, што ћемо одмах видети.

То су и биле те жене које су кипоресци и пластичари престављали често и радо, јер је предмет био интересантан. Наоружан мушкарац био је обична појава, нико мушко није било без оружја; отац, обрадован мушким породом, већ му је у колевку ставио поред њега кратак мач, да му доцније даде лук и стрелу. — Према томе управо је перверзан појам, да је наоружано женскиње икада састављало „народ“, јер једнополни човек не може га ни саставити. — Још је фантастичније да је тај назови народ предузимао велике освајачке походе. То не кажем само ја; гатка, доста замршена и с тога до скоро не-објашњена, нашла је својих противника већ у старом веку. Тако чувени стари географ Страбон, (око 63. године пре Хр.) који је обишао безброј земаља, по учињеној истрази прогласио ју је маштанијом. Ја сам ипак био уверења да ће ту бити и нечега стварнога, на што ме упућивало словенско порекло назива.

Још парадоксалније изгледа тврђење, да наше Амазонке нису хтеле да имају мушку децу, јер то оповргава овај случај. Кад је Александар пошао на исток, преставила му се на неком обданишту амазонска краљица Калистрија са 300 другарица на поклонење. Пошто је описала судбину њихових мужева који су сви изгинули у ратовима, изјавила му је поверљиву жељу да би рада била имаги од њега мушко дете, на што је цар задржао цело изасланство 12 дана као госте у свом логору.

Али сасвим претерано, скоро лакрдијашки гласи предање, да су оне одсецале или сажизале себи десну дојку, јер међу

многим скулптурама старог века не постоји ни једна са таквом ампутацијом; напротив, све су без изузетка (а таквих кипова остало је на нас доста) престављене са најбујнијим цртама женске лепоте, што потврђују две слике античких статуа, које прилажемо.

Сл. 1. Амазонка на ђумору

Сл. 2. Амазонка рањена

Најзад знамо и порекло овог неприродног тобожњег поступка. Ту постоје две особене лингвистичке грешке. Оно „амаџос“ и не значи без дојке, јер се дојка, односно сиса на јелинском зове мастос, а маџос, мазос, маџос значи „без мошнице“ са одречним префиксом *a* (*a*-маџос). Тај назив је, пошто му основе у грчком нема, заснован на словенској основи мож, мош, која у тим језицима има врло обилате деривате (мошница, мушко, муж, моћ итд.) Као што видимо, штогод даље идемо у прошлост, појмови се све више рашчишћавају помоћу словенске етимологије, тј. одједном наилазимо на словенство. То сам ја хиљадама примера доказивао. — Али ваљало је даље трагати, јер то још није било довољно.

Познато је да је код источних народа постојао свирепи обичај кастрирања, нпр. код Турака, старих Грка, итд. у харемима, манастирима итд. (Дијанини храмовници били су ушкопљени.) У старом веку бивало је то и у војсци, нпр. код Скита за време већих ратова. Међу овима било је много кастрираних ратника, чему су се у прво време подвргавали заробљеници, затим и војници. То је било у вези са потребом ратне дисциплине, коју је полни нагон лабавио. Познат је факт

да је у Отоманској царевини све до XIV-XVII века јаничарско језгро ¹⁾ војске било састављено од заробљене кастриране хришћанске младежи (нажалост већином словенске, као што тврди П. Срећковић). Да ли је и код Скита то било оригиналан обичај, или су га и они примили од ког другог народа, није још расветљена, али за нас овде споредна ствар. Код српског племена (Србијанаца и Црногораца) од памтивека постоји веровање, да „ко се у рату не чува од женске, неће га ни смрт сачувати“. Чак и велико одушевљење може довести до тог обичаја. Кроза средњи и нови век, погде чак до половине прошлог столећа, постојало је кастрирање певача, код тенориста, да би очували свој јасан, мелодичан глас.

За ове, у осталом настране поступке, имали су стари народи и својих особенитих разлога, од којих ћемо навести само то, да су они избегавали укрштавање раса, које се у дужим ратовима старога века обично појављивало. То је, као што рекосмо, слабило и дисциплину. У прошлом Великом рату имамо један пример за то код а.-угарске војске. Ту се угледало на 30-годишњу војну, када су ушле у обичај „лепојке“ (Hübscherinnen), које су појединим официрима биле додате „на службу“. А.-угарска команда је у прошлом рату додељивала вишим штабовима девојке и млађе жене, налазећи ваљда да ту неће бити опасности по ратнички дух. Па ипак се запазило опадање озбиљног схватања рата, јер је ово „попуњавање оружане силе“ заменило одушевљење за борбу, од чега се код „амазонских“ трупа не би имало бојати. — У прасловенском је оваком женскињу наденут отменији назив „опродице“, тј. ратне другарице или другарице по оружју, што је *доуније* код Јелина довело до развоја у персонификацији богиње љубави „Aphrodite“, кад је првобитно прозаично значење назива већ било загубљено.

Из досадањег већ можемо назирати, да назив Амазонки потиче из врло старих, још из антигрчких времена. Да је то одиста тако, видимо из самог Омира, коме је појам већ сасвим нејасан. Јер у Илијади (III, 189 и VI 186) он говори о Амазонкама „мужомрцима“ (antiáneirai) место о ушкопљенима, пошто није више био на чистом са првобитним значењем. Можда су и доцнији преписивачи исправљали тамна места или их допуњавали на свој начин. (Незадовољство због преписивачких грешака у Омира постојало је још у старој Јелади.) — Још један ми је доказ и у овом, што ме је у своје време изненадило. Најпознатији немачки преводилац Омиров, Фос, тачно је схватио несугласице предања; јер наведено прво место он преводи са „амазонски мушкарци (Männer)“, а друго са „мушка амазонска

¹⁾ На то упуњује и сам назив, јер реч јан може у турском значити и мошницу.

хорда“. Сасвим тачно; у првом случају то су кастрирани мушкарци, у другом случају читав чопор њихов. Овим и Омир постаје јаснији, код кога се на овом месту Белерофон бори најпресе са „људима“, па тек затим са немушким, дакле „безмужаственим“ (entmannten, кастрираним) „Амазонима“. Да су ови последњи били женске, Омир би то јасно рекао, и по свом поетском обичају свакако би додао какав умилни епитет. — Класичној филологији, која већ 400 година са свију могућих страна опширно коментарише Омира, нимало не служи за похвалу, што до данас није била у стању пронаћи и дати прави значај тога прастарог назива, кад је већ имало ослонца и у самом одличном немачком преводиоцу.

Цео тај комплекс језикословног несналажења у појму Амазонке се *и овом приликом* има приписати, опет и искључиво, тој околности, што се при томе потпуно занемарило словенско језично благо, које је једино могло ту бити добар путоказ, пошто је официјелна славистика изневерила.

— Задржао сам се дуже на овоме појму, прво да бих нестручним или недовољно стручним читаоцима изнео, са колико се свестраности има обрађивати и један једини случај, ако се хоће да дође до јасних резултата. Па ипак, — а то је и читалац свакако већ запазио, — мој главни смер при томе није да етимолошки тумачим речи, већ да на основи тога тумачења, небројеним примерима докажем, да су *Словени прастановници целе Европе и једног великог дела осталог света ван ње још од прејелинских, преримских и пресемитских времена*. То је у осталом и главни рад мога живота.

*

После ових претходних излагања, потребних за разумевање саме суштине ове прегледне студије, прелазимо на даље, битне и главне доказе, да је „Сеоба народа“ само скуп ратних похода војничких организација, које су се кретале по Европи и старом познатом свету под разним *ратничким називима*, чије нас етимолошко и узрочно тумачење упућује на то, да су то биле организације Словена.

Чини нам се, — ради избегавања сувише опширних научних излагања, којима на овом месту можда не би било разложно дати одговарајући шири простор, — да ће бити најпрактичније ако из гомиле старих народних назива, какве је досадања историја код тзв. сеобе народа наводила читаве множине, проберемо неколико важнијих назива, код којих ће се, — поред тога што ће нас они ближе интересовати — најјасније обелоданити оправданост нашег тврђења, да ту одиста имамо посла са словенским ратним формацијама.

Авари или Обри. — У данашњој, политичким обзирима кроз инфичираној историографији важи, као најзамршеније, питање: ко су управо били Авари (Обри), ма да за објашњење тога назива постоје толико доказних оријентација, колико ни за једну народносну групу IV—VII века. Међутим, као што је већ познато и изречено „борба (Византије) с Аварима чини један од најважнијих одсека у повесници Балкана“.

За Аваре се већином држи, да су народ турског (туранског) порекла. Одмах то гледиште мора се исправити. Они у опште нису били „народ“ у географском смислу, већ, како из врло јаким историских докумената и језичних података излази, то су били поглавито *словенске бојне формације*. На словенској страни они се врло често зову Обрима, а реч обр у словенским језицима значи погде горостаса, дива, погде јаког снажног човека. Ја сам неколико пута износио доказе, да се код старих Словена под јаким, моћним човеком обично подразумевао онај под оружјем; мушкарци у опште никад нису ишли без оружја; „нејак“ био је онај који је „већ испао испод оружја“ (сасвим стар), или онај који „још није стасао за оружје“. Код појма јачине, снаге, обично се помишљало дакле на појам наоружаности. Чак су и жене бивале под оружјем, као што видесмо у предњем одељку. — Историски податци су ови:

Византиски цар Константин VII (912—959), у свом спису из 949. г. непрестано помиње *Slavi qui et Avari nuncupati* (Слави који се и Абарима називају), затим: *Slavi sive Avari* (Слави или Абари); најзад решава и питање о Хунима бележећи: *Avari sive Hunni*. — Константин је живео у доста блиском времену оних ратних похода, био је цар и писац, врло образован човек; по свом врховном положају имао је на расположењу не само још живе успомене и предања, већ и документа у својој престоници, у центру. Он је свакако знао дакле шта пише и о чему говори. Он те „народе“ свуда помиње паралелним називима, чиме се потврђује мишљење да је овде реч о словенским борбеним формацијама. Кад дакле модернији историци веле да су Слави, односно Словени, били службеници (*Dienstvolk*) Авара, онда однос остаје исти, јер је у свима земљама војска службеник државе, отаџбине, — краља и народа, — и у томе ће се и у будуће једва што изменити.

Константин баш увек пише *Slavi sive Avari*, а никако *Avari et Slavi*; а источно-римски цареви, већ и као такви, међу којима је било доста Словена, свакако морали су знати којем народу припадају они „Абари“, односно *којим су језиком говорили* они који су године 564. и 620. продрли до Цариграда и наложили њима, да им плаћају врло осетан данак.

Још јасније потврђују то старословенски летописи и записи, из којих је Андрија Качић саставио изводе (издате 1818. г.

у Будиму). Ту се у одсеку од 564. до 644. године стално и хронолошки наводе Slovinci-Abari, дакле „словеначки Абари“, код свих ратних предузећа, из чега излази да су разне словенске групе своју бојну снагу називали Обри (Абари је грчки, Авари латински, већином) и да се ту говори о таквим трупима, које су биле састављене од Словена, при чему се не сме губити из вида, да је појам „Словени“ узет у ширем смислу (а не само за оне који данас живе у јужној и северној Словенској). — Ти „обри“, према томе, играли су од прилике исту улогу као преторијанци у Риму, јаничари код Османлија и стрелци у Русији. Нешто слично могли би бити и хикоси (huxos) у Египту, који су као скитачка ратничка дружина упали код Пелузије и ту се у утврђеном логору „Абарису“ (Овар) организовали, па су отуд раширили своју надмоћ. Али да је то био некакав номадски „народ“, као што се вели, то је искључено.

Док је повесница скоро свих народа у времену од VI до IX столећа врло оскудна и испрекидана, донде „Словенци“ имају из тога доба један непрекидни ред својих владара и имају један преглед важнијих ратних предузећа, који се продужују уназад до г. 478. пре Хр. и тек отад унатраг губе се у општим и површним податцима. — Из тог извора знамо и то, да се предводник тих трупа назвао бан (са врло дугим а, с тога код Мађара bán, код Авара бајан), чему се и Качић чуди. (Реч пан код северних Словена још и данас значи господин или господар.)

Још јачу потврду налазимо у старом речнику „Mater verborum“ (Праг) који потиче из XI—XII века, према којем је народно име Словенин (Zlouenin, Zlouen) идентично са „Avarus, Vandalus“ и „Wint“.

Цела збрка, која је међутим на основи старословенских хроника лако могла бити отклоњена и растумачена, потиче од казниме манипулације, што се привидно неважна граматичка свеза sive (= или) заменила са et (= и), што после нико није исправио, јер је то боље послужило циљевима словенофобске историографије. Тако су из једног народа изашла два до три друга, доцније и више, при чему је најмање једно туце словенских народности „изгубило своју крштеницу“ и дало основу за нека нова, лажна, етнографска груписања, док најзад није остало на хартији скоро ни једног „историског“ словенског народа, ма да су они, као што видесмо, свуда бивали.

Барбар, варварин. — Стари Јелини и Мисирци називали су своје суседе словенским називом барбарос (изговарао се: варварос), а пошто је у словенском реч варвар значило: заштитник, ратник, домобранац, то су ти суседи могли бити само Словени. Распрострањено нагађање, да су Јелини тај назив схватили у неповољном смислу, не може се потпуно одржати.

Јер је познато да је та реч још у XV столећу имала оно своје првобитно етимолошко и национално значење. То потврђује нпр. и историк Бонфини који око 1450 године пише: „Беч спада несумњиво међу најлепше вароши Варвара“ и уз то одмах помиње војни карактер града као утврђења.

Да се, међутим, под тим „Варварима“ Беча имају разумети Словени, то излази из једног другог историског извора, наиме из предговора превода Дурандове црквене књиге *Rationale divinarum officiorum* (требник), коју је херцег Албрехт дао превести на тадањи немачки језик 1384. године, а који се кодекс још и данас налази у два примерка у бечкој Државној библиотеци. У том делу вели се не само да је тада служба Божја одржавана на *словеначком* језику, већ се јасно каже, да је „виндски“ (вендски) језик имао превагу. Пошто је наведено да је богослужење бивало на три *учевна* језика, тј. на грчком, латинском и вендском (*chriechisch, lateinisch und windisch*), вели се: „Трећи пут је миса прочитана на вендском језику због раширености и опште познатости његове, јер ни један говор није у вароши толико распрострањен као онај који се вендским назива“.

Неки слависти су то тумачили тако, да је овде реч свакако о старом, црквенословенском богослужењу. То би могло да буде и тачно, јер је разлика између тадањег „вендског“ (словеначког) и „старословенског“ у оно време морала бити много мања, него данас после 550 година! Међутим овако целидлачење је сасвим залудно, јер се тиме не побија факт, да је тада у Бечу преовлађивао словенски језик и да је претежна већина, скоро све становништво аустриског главног града било словенско. Али како долази овамо старословенска литургија, за коју се чак и у најсловенскијим (јужним) крајевима морала да води огорчена борба са папском куријом? Нарочито изненађује констатација, да је вендско становништво било у већини у Доњој Аустрији, што смо до сада могли доказивати само топографским именима словенског порекла. — Али на откриће овог до сад затајиваног извора, који је називи-славистима пао врло неугодно у рачуне, ни један словенски народ није обратио пажњу, ма да је он од еминентне важности за доказ велике распрострањености њихове у прошлим временима. Само је једна словеначка ревија назвала проналазача цинички „словенским њушкалом“...

Појам „варварски“ дакле имао је отпрва часно војно-социјално значење, јер су нпр. и многи висови били посвећени Св. Варвари, заштитници артилерије, где су се налазили и њојзи посвећени храмови. Ако се данас неке суровости, нарочито излишне свирепости рата називају том речју, то је опет доказ да је она ранија означавала нешто што би са војском,

ратом могло бити у вези. Али да је реч имала много шири значај, нимало погрдан, видимо по њеној употреби у неким наукама. У стилистици се под варваризмом разумева сувише велика уп треба страних речи (туђинштина). У археологији се под варварским језицима, азбукама итсл. помишља на остатке непознатих туђих старих народа. Сем тога већина историка (има их и у нас) не слаже се с тим да се под тим називом сматрају само „дивље хорде“. Међутим, за наш смер довољан је овде факт, да су већ стари Јелини називали Словене са словенском речју варвар, чиме су их означавали као *ратнике* већ онда, кад они према претпоставци данашње историје још нису ни били ту!

Нећу подуже да говорим о поступку којим су се под велом ове речи многи старословенски натписи оглашавали за „неразумљиве“, као што је био случај са „Атилиним благом“, познат и београдској јавности. Како данас многе оваке ствари још нису рашчишћене, јер борба конструктивне славистике за словенска права још траје, то можемо слободно заменити оно место о којем официозни слависти говоре као о „варварском“ са речју *словенски*. Том заменом откриће се једно огромно поље до сад прикриване историје и културе старих Словена.

Боји. — То су тобож били један келтски народ који се *борио* у Галији, Тиролу, Норикуму (где је данас Словенија), Чешкој, на средњем Дунаву и северној Италији. Тако вели историја. Тај се народ дакле премештао „борећи се“ (дакле у бојевима) као на шаховској табли у најудаљеније крајеве. Та околност, као и чисто словенски назив казује, да су то били разни одреди, чији су се војници називали боји (у срп.-хрв. борци). Од тога назива постала је румунска реч бојар, бојер, као старо племићско име, јер је познато да су се племства давала с почетка за ратне заслуге.

Језички се у ову групу могу рачунати и Бајувари или Бојевари (Баварци), реч састављена плеонастички од две словенске речи бој и вар, од којих прва значи борца, војника, а друга заштитника, чувара. Етимологија је јасна и историски закључци о старом становништву Баварске из тога лако се изводе.

Чехи, Чеси. — Војно-социјално обележје овог имена излази из ових посматрања: У словеначком наречју младић који је стасао за војску, назива се чех или чешко, који се појам у току времена претворио и у чувара стада, чобанина. — Руси разумеју под „чехардом“ једну групу, поворку људи. Ту нам је војни појам опет близак; јер се у старија времена свакако тако називала четица за борбу способних људи, пошто се на руском под „орда“ преставља хорда, онај појам који код

Немаца данас има презриво значење, представљајући недисциплиновану гомилу војника; напротив код Татара значи *логор*, а у перзиском још увек *ратничку трупу* (*armée de guerre, Kriegssheer*).

У овом посматрању утврђује нас и врло стари извор чешког Зеленогрског рукописа, где на два места читамо реченицу: „jenže přide s pleki s čehovi mí“; пошто је рукопис врло стар, то ће тај израз пре значити „са мојим ратним трупама“, него „са мојим чешким тр.“ (пуковима), на што указује присвојна заменица.

Исти појам налази се и у санскриту као „chekas“ у смислу: вешт, довијан, дрско предузимљив. (Вероватно је тога порекла и берзанска реч чек, као осигурање, обезбеђење једне суме, јер као што горе видесмо, у речи је обухваћен и појам: чувар, чување.)

Хрвати. — Историја зна за Хрвате (немачки Кроате) у чешким Крконошама, у Русији, Источној Галицији, Корушкој и Југославији, затим у Италији као за насеобинске остатке. У спису „Хрвати и Хрватска“ (Загреб, 1890.) Клаић упућује чак на то, да је име Хрват, Кроат још у Средњем веку било распрострањено у свима словенским земљама, али није изрично додао, да се тако називала првенствено једна војно-социјална организација.

Сви језикословци веле, да је тај назив нејасан по пореклу. Нама он није, ако приступимо упоредном претресу. Код Словака се под глаголом харвати разуме: бранити се, те би именица имала значити: бранилац, борац. — Код подравских Словена постоји израз: фантје со се хрватили, што ће рећи хрвали. — У српском постоји реч хрвач, рвач, код Чеха рвач као кавгација. У 30-годишњој војни називани су кроатима сви хрвачи, па ма и не били Хрвати. — Овим је словенско порекло речи доказано као „борца“.

Овом природном, простом објашњењу мора се, ради истицања научне истине нашег тумачења, супротставити компликован и неприродан закључак досадањих компетентних слависта... Професор универзитета Фр. Рамовш (Љубљана) пише у „Razprave“ (II стр. 317.): „Постоје многа објашњења“ имена Хрват, али ни једно није веродостојно. Поред свега јасно је, да то име није словенско (!); али гласовно му се приближује особена именица Hogoathos у једном натпису из II—III века у Донској области, у тадањој азиској Сарматији. На Дону су тада становали и Срби. Неколико векова доцније налазимо Србе и Хрвате у средњој Европи на Лабу (Елби). Па кад знамо да су се Сармати већ половином I столећа по Хр. населили у угарској низији, онда је ту тешко порећи везу. Према томе

није невероватно, да су се сарматска племена у првим столетјима наше ере кретали к западу, чиме и веза између Хрват и Хороатос постаје разумљивија“.

Научник Васмер изрекао је нагађање, којем следује и г. Рамовш, да иранска реч хаурватар (= гајилац стоке) и хурватха (= пријатељ) стоје у вези са оним Хороатос, па затим наставља: „Уз то морамо рећи, да извођење имена Хрват из иранског много је вероватније него свако друго досадање тумачење (!). У осталом, томе се не противи ни историја; напротив, она допушта да су Хрвати сарматско племе итд“.

Као што видимо, компетентна катарска наука одлутала је чак у Иран, где не бих смео отићи ни ја, коме се пребациује да свуда хоћу да „нађушим“ Словене. Научник, у осталом, није ни запазио, да његови закључци поново искључују индоевропско јединство, где се преко сарматске ђурије ђутке прелази преко словенског сроства; чим је о Словенима требало проговорити, онда они не постоје више. Што се пак тиче „историје“ која све то тобож потврђује, то је баш оно што ми побијамо. Ја сам неколико пута нагласио да се народи не селе унакрст целог света, већ да бива ширење из једног центра од прилике онако како то стоји и у Библији.

Историци не могу да изађу на чистину ни у томе, одакле су дошли Хрвати на југ, а то ће трајати донде док их не признају за аутохтене (староседеоце) са Србима и осталим Словенима, и док не схвате да су многа њихова племена своје борце називали хрватима у разним европским крајевима, често независно једни од других, и — да се отуд и појављује то име и на Дону, и на Лабу, и на Одри, и на Висли и на Сави. — Већина њихова прихвата извештај Константина Риђокосог (а не Порфиригенита, као што је тај назив погрешно преведен), да су они *војно организовани*, дакле одиста као „хрвати“ дошли на Балкан. Бесмислица, да се један цео народ сели на 2000 километара даљине кроз опасне пределе у опасно доба и у непознату судбину потекла је отуда, што га је завео двојни назив, коју је хипотезу већ Јагић сасвим правилно одбацио. При том се ипак прећутало, од куд да Св. Јероним преведе Св. Писмо на хрватски још око 400. године по Хр., као да је знао да ће после 200 година овамо доћи неки Хрвати којима ће то требати!

Хуни. — Само за размрсивање разних противречности о овом „народу“, — који се са својим стотинама хиљада скита и ратује по свету — могле би се написати читаве књиге, без обзира на то што би тек тада требало дати његову историју, по могућности документовану, али свакако непрекидану. То никад неће бити могућно, док се год занемарује словенска основа тих времена.

Хуни важе као они, који су за тобожњу сеобу народа IV-VII века дали пострека и од њихове „сеобе“ се рачуна Средњи век, ма да би се та „сеоба“ слободно могла рачунати још од неколико векова пре Хр., са Галима, Келтима и Вандалима. И за Хуне знамо далеко пре IV и далеко после VII века. Они управо ничу и нестају кроз читавих 1000 година на многим местима Европе и Азије, јако удаљена једна од других просторно и временски. Наша излагања о њима, у колико их на овом месту морамо скраћено навести, морају бити хипотетична, али свакако ближа истини него она која занемарују слави-стичке историске и језичне податке, и тврдимо: чим један озбиљан историк буде ближе приступио овом питању, поћиће оним правцем којим смо ми пошли и решиће га.

Дионисије Периегет помиње их још при крају другог века као Ουνοι (Уни), а Клаудије Птоломеј, скоро његов савременик, премешта седишта Сипа између Бастарна и Роксолана, дакле не у азиске степе, где се њихова полазна тачка тражи на кинеској граници, него у простор од дунавског ушћа и доњег Дњепра до Азовског мора. — Етик (Aethicus око 300. г. по Хр.) зове их Chugnos (Хуњи) и примешта им седишта у северну Немачку између Алана и Фриза, и то, како вели, по сопственом искуству, пошто је пропутовао северну Европу. — Један још недовољно испитан извор идентификује хуне при крају IV века са Мингрелима у Кавказу. А Кирилона, један сириски песник, написао је 396. г. једну молитвену песму, која још постоји, против божанске казне хунског рата, где су они у то доба упадали.

Тако нешто не слаже се са „нестанком хуна“ V-VI века у степама на Волги, где их је тобож одвео најмлађи син Атилин, Ирнак, и где се они изгубе међу осталим селилачким народима. Ми смо раније навели разлоге против оваких појава и нестанака читавих народа, а овде можемо додати, да ће један степски народ, који се једва издржава сам, тешко хтети да прими на храну још један народ, нарочито кад је он непријатељ и кад је тако страшан као што се Хуни престављају.

Познато је тврђење, да су Хуни скоро уништени на Каталаунским пољима, па се после тога ипак освајачки појављују у Италији. Па ако је ово истина, они су овамо могли продрети само кроз друге народе које су имали победити, а то би морало ићи врло мучно, јер се зна како су у старо доба биле јаке мере предострожности, одбране и утврђења. Па ако су ипак све то савлађивали, онда је неразумљиво, како је могао тако снажан „народ“ да изврши национално самоубиство у Волгиним степама. И обратно, ако нису побеђивали, онда нису ни могли изаћи из међуположених земаља те да оду на Волгу, где ће их нестати. То су све неразложности.

Али ево шта прича Павле Ђакон (Paulus Diakonus), Лонгобард, који је написао опширну историју свога народа. Хуни су, вели, 610. године предузели напад против Венеције. Његов прадед је, вели, био око 640-50 г. одведен у ропство од Авара у земљу Хуна, тј. у Угарску или Хрватску. — Црквени писац Беда, који је умро 735. г. пише да се *први трагови Словена* могу наћи у северној Немачкој; *он их назива Хунима* који станују у сусеству Данаца, Саксонаца (Саса) и Руга (Rugier).

Још више потврде имамо код историка Видукинда из X века, који прича да је краљ Хенрик I (919—936) морао предузети поход ради подјармљења Сорба, јер су му, као *стални савезници* Хуна почели да постају опасни. Пошто је сузбио немире у својој земљи, закључио је са Хунима деветогодишње примирје. Дакле у то време, још у X веку, живели су у оним словенским областима Хуни који су били тако силни, да су немачки краљеви били принуђени закључивати уговоре са њима.

Корушки летописац Унрест пише, да су нешто пре 820. године упали у Корушку Хуни, под којима разуме нехришћанске Хрвате или Бошњаке, и да тада није више било земаљског племства, те се за херцега морао изабрати један сељак. — Абул-фараџ (1226—1286) зна, да је у годинама 1141—42 султан Санџар повео војну противу Хуна на реци Гихон (Оксус), али да је био потучен и побегао у Балакум (?) — У старој руској Игоровој песми стоји, да су „хинске“ стреле биле врло злогласне; ти „Хини“ су дакле још при крају XII века морали становати у области Половца, на доњој Волги и на Дону, јер песма потиче из тога времена, те према томе није их могло „без трага нестати у Волгиним степама међу другим селилачким народима“.

Од нарочите је важности међутим за нас сведочанство тзв. Валтаријеве песме из средине X века, у којој I Догађај овако почиње:

„Браћо, трећи део земље звао се Европа;
 Народи који, подељени обичајима, језиком и именом
 У њој станују, различни су по вери и животу.
 У Панонији седи, као што је знано, међ њима једно племе,
 Који смо навикли већином назвати Хунима.¹⁾
 Тај витешки народ био је силан храброшћу и оружјем,
 И оно је освојило не само околне земље
 Већ је продрло до прибрежних области океана,
 Обарајући пркос, вапијућима пружајући савез.
 Више од хиљаду година, зна се, трајаше им власт.
 Пређе је Атила владао у тој земљи као краљ“.

¹⁾ Пада у очи да песник вели да је то само назив, да се дакле народ могао у ствари звати друкчије. Ми ћемо доцније видети, да је тај назив имао нечег почасног у себи.

Тај опис по свему судећи није узет „из ваздуха“, јер у њему наведена историска дата одиста већ обухватају временски одсек од преко 1000 година, рачунајући од наведеног Дионисија Периегета из I столећа до краја XII-тог. Други извори потврђују и остали део тога описа, где руски песник зна за Панонију и у њој за *Хуне још при крају XII века*. Крајње би било време, као што рекосмо, да те расејане податке критички претресе један озбиљан повесничар. Јер једно субјективно независно историско извођење никако не би могло створити такве екстреме, где се од првих повољних извештаја, постепено, све оно што се у почетку хвалило, представља рђаво, па све горе до најгорег, што код излагања о Словенима скоро редовно бива.

Што се тиче имена Атила, и са њиме нису још историци на чистом. Владалаца под тим именом било је пре и после познатог хунског краља (цара, кана), те изгледа да то и није особено име једног одређеног човека, већ да је народни назив или надимак, као нпр. у Русији, где мужик назива цара „баћушком“ а да често и не зна његово име. (Називи изведени са основе ат и ад бива да се нарочито у старо време радо дају *првацима* разне врсте).

Презвитер Дукљанин прича у свом летопису, да је у годинама 800—850 владао у Угарској један Атила, који је водио ратове са балканским краљевима Полиславом и Себиславом. Као детаљ наводи при томе да је тим поводом Скадар био заузет и да је Владимир, син Себислављев, добио за жену Атилину кћер. — Шведске пак хронике знају да је неки Атила I од прилике у VI столећу владао у Шведској, а Атила II у VIII веку.¹⁾ — Наша школска историја међутим зна или хоће да зна само за једног, а о другима ћути, ма да је њихова доста учестала појава довољно документована, и то увек у земљама где су тад Словени у већини. Па и тај један представљен је као неки дивљи индијански поглавица.

Међутим, како да објаснимо себи околност, да такав дивљак добије за жену отмену бургундску принцезу Кримхилду? Знамо да он на то није приморао бургундског краља, као нпр. Наполеон Франца. Просидба је извршена пристојно по пристанку обеју страна; сватови су се забављали 17 дана у Вину (Бечу), после чега бургундска господа одлазе у Угарску, у Атилину престоницу, где „стоје лепе палате“ (по немачким изворима). — Без уношења патријархално-иројског доба хунског господарства не може се старогерманска епика ни замислити, па ма се засад још и не знало, којим је путем тај чинилиц ушао у њу. — Вели се и то, да је Атила просио и визан-

¹⁾ Форести: „Историске светске карте“ (Historische Weltkarten, из 1720 г., VI, 7.)

тиску царску кћер Хонорију, ма да други верују да му је она била понуђена, а византиски цар плаћао му је годишњи данак.

Јорданес, стари писац „Историје Гота“ (стр. 35.) вели о Атили, да је „он додуше волео ратове, али да се умео и умерити“; да је радо услишивао молбе бегунаца, са траоцима поступао пажљиво и „отмено“, и био милостив према свима онима које је примио под своју заштиту. У том погледу имамо доста епизода забележених. Навешћемо само једну од главнијих.

Године 452., пошто је моћ Атилина „уништена“ на Каталаунским пољима, он се појављује у Италији идући на Рим. Овај у страху шаље му у сусрет самог папу, Лава Великог, који успе да га својом речитошћу заустави („ти си велики јунак, многе си савладао, али највећи је јунак онај, који уме савладати самог себе“). Атила престрављен појавом, у залећу папе, апостола Петра и Павла, напушта наступање итд. У ствари, Атила је услишио молбу слабог и престрављеног папе, чиме се и у религиозном смислу показао трпељив.

Византиски писац Приск, који је био посланик на двору Атилином (тај „дивљак“ имао је дакле свој двор са лепим палатама, посланике на њему, везивао политичке и трговинске уговоре, оснивао вароши, ковао новац и споменице итд.), даје врло повољан опис, „хунске“ државе; нарочито хвали у њој јавну безбедност, која је у Византији била посве мизерна. Приск међутим наводи и то, да је Атила сматрао себе Богом позваним самодршцем целог света, јер је приписао Марсов мач, који су сарматски цареви сматрали као светињу а који је један пастир нашао и њему предао. И остале грозне изреке ¹⁾ које му се приписују, ако су истините, не зачуђавају нас, кад смо слична преувеличавања самога себе чули у много доцнија времена. (Скоро на 1000 година после њега рекао је један турски владалац, да има само два господара: један на небу Алах, други на земљи: султан. Мали азијатски владари обично називају себе господарима света итд.)

Славофобска историографија се сем тога трудила да пришије Атили и по спољном изгледу скоро животињски облик, и што је нарочито важно, ови се ликови морају признати и с наше стране као неподметнути а баш с тога као утешни за оне који деле моје мишљење, или ако хоћете, мишљење Атилиних бранилаца. Новији повесничари обазриво и полако приближују се том повољнијем гледишту, ма да се још префуткује моја изрична, *стотинама* доказа потврђена теорија, да „сеоба народа“ није ништа друго, до скуп ратних акција у виду

¹⁾ „Ја сам Божји бич“. — „Где копита мога коња прелази, ту не niche више трава“. Прва реченица, кад би је озбиљно узимали, могла би потврдити, да је А. веровао у једнога Бога. Друга је противречна из уста једног човека који је дизао палате и градове.

претежно словенских ратних организација и формација. То је, по мом мишљењу, случај и са походима Хуна, па и са ликом Атилином. Случај је овакав:

Оба противничка логора, „за и против“ приближују се малочас изложеној идеји; али ови други, предвиђајући можда будућност, већ се труде да ствар преставе несимпатично (нпр. „варварска свирепост“), дакле и Атилу. Остављајући на страну сваку логику они час тврде да су споменице заузећа Аквилеје исковане у његову част са његовим ликом, час да су доцнији фалзификати (сл. 3.); ма да је неразумљиво, ко би имао рачуна да после смрти овако овековечи неког; нарочито кад знамо, да Словени ни дан дањи, опште узев, неће да га присвоје (Мађари хоће, без икакве основе, и поносе се њиме). Али, медаља је по словенским сликовним атрибутима словенског порекла и искована је одиста у част Атилину. Стога можемо је слободно узети као истиниту, ма да је питање о томе потпуно споредно. Ево у чему је ствар.

На некадањем словенском земљишту на северу нађени су међу ископинама омањи ликови, тако звани Радегаст-статуете (сл. 4.) чудна облика. Човек са лавовском главом, на прсима глава бика, на темену гусан. Око је, у овом случају око бистра, јасна, тако рећи отмена погледа, човечије. Одмах је јасно, да су главне црте лица верне, а да је све остало алегорија: лавхраброст, гусан-обазривост, бик-снага; три главне психолошке и стратешке особине војсковођине. Оваких кипова нађено је још неколико, са разним цртама лица, што сведочи да су истесане у част разних победничких владара или војвода. На њима има понекад и исписа у словенским рунима.¹⁾ — Ако сад погледамо на аквилејску медаљу, видећемо исто, истина не тако јасно, пошто је

скулптура само рељефна а време је учинило своје. Атила има

Сл. 3. Атилина медаља

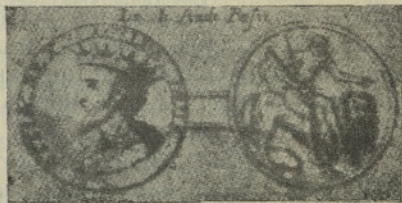
Сл. 4.
Радегаст статуета

¹⁾ В. моје издање Slavische Runendenkmäler (Словенски рунски споменици), Кремзијер, 1915.

лавовску главу, на темену је гусан, на прсима бикова глава. Ето, то је тајна његове „животињске спољашности“. У осталом какав је он у истини изгледао, показује нам сл. 5. на његовом новцу. То је велика разлика.

Сад, или је аквилејска медаља фалзификат, и онда је тадањи фалзификатор морао бити одличан¹ археолог и историк, или није фалзификат, и онда је медаља словенска.

(За непосвећеније читаоце наводимо, да је амблем гуске био код старих народа знак обазривости, који су они примили од Словена. Те птице биле су код њих логорски чувари, јер се запазило, да раније дају

Сл. 5. Атила

знак узнемирености, него и пси, у случајевима опасности или приближавања туђих корака. Од како је изашло ваздухопловство, у немачкој се војсци озбиљно баве мишљу, да их поново заведу као ноћне чуваре. Било је случајева, да је гуска дала знак при још нечујном приближивању аероплана. Још се двоуме с тога, што се боје, да се у времену оскудице птица неће моћи одржати због свог укусног меса.)

У осталом, и у великом старонемачком епу, у Нибелуншкој песми, Атила се представља као благ владалац над 12 краљевина и 30 војводина, чија се слика као силног самодршца и импозантне личности уз велику ратничку славу дубоко урезала у памћење немачког народа, а који је међу својим вернима имао најславније немачке јунаке: Детра од Берна, Хилдебранда, Ридигера.

Чудновато је, да је данашња повесница „заборавила“ и то, где је била Атилина престоница, јер избегава факт, да је она била усред Европе, у њеном најроднијем крају, у Будиму (то вероватно из ниподаштавања нешто Мађара, којих тад није ни било, нешто Словена, којих је тад свуда било.) А сами Немци причају да су Нибелунзи дошли тамо Дунавом; па се зна и то, да је доцније новодошавши мађарски владар уредио своју државу потпуно према словенском угледу, преотев и словенске крунидбене знаке, који и данас постоје и представљају светињу. Из натписа на њима знамо, да се тадањи (или ранији) тамошња словенски владалац звао краљ Ђорић. Краљевска крунидбени „кеса“, која је у истини била краљевска капа, носи и данас на себи старословенске натписе ћирилским словима. На крунидбеном плашту се налазе грчки исписи, али се и у њима помиње „kralj Georits“. На пуцету скиптра од брдског кристала, урезана је лавова и бикова глава са гусаном, а при врху је натпис

који још није протумачен (? — наравно). Званична потврда свега тога још не постоји, јер се амблем гуске, у незнању ствари, сматра као непристојан. Ја сам покушао да прибавим поуздане податке, па сам хтео и да прегледам те светиње, али нисам успео да дођем до њих...

Близу је памети и то, да Атила није могао онако крстари по свету са читавим једним „народом“, кад се зна да је избацивао само ратника око 500.000, тим пре, што се наводи, да је он под својом влашћу имао мноштво разних народа. Поновљено појављивање и нестанак Хуна кроз 1000 година (вероватно раније и много више) може се растумачити претресом догађаја (што овде због дужине изостављамо) само тако, да су то биле словенске ратне формације, тј. оне које се називају час Хуни или Обри, час Авари или Словени итд.

Али да су ти „хуни“ одиста били Словени, за то смо навели неколико података, па су и од осталих народа били сматрани као такви. Један податак навешћемо, између многих осталих, из најновијег времена, кад се могло лако исправити то гледиште, ако је оно било погрешно. Тако Алцог у својој Историји Хришћанске цркве (Мајнц, 1860) назива Хуне „најнекултурнијима међу познатим словенским народима“, а Алцог је своју историју написао на основи врло старих црквених података (в. и наш одељак о Аварима).

Досадања историска збрка у представљању појаве Хуна може се размрсити само на тој основи, да су то били у ствари, етнографски узев, панонски Старословени, управо њихове ратне формације, са средиштем у Угарској, одакле најчешће полазе у доба оног најпознатијег Атילה. Име њихово је германско, наденуто им од њихових суседа Немаца: Hun, у множини и Hünen, која реч и данас значи јако развијеног човека (der Hüne), дакле превод словенске речи Обри (из којег Авари, Абари, в. одељак о њима).

„Овај одељак о Хунима, који је испао мало дужи због новине и необичности предмета, завршићемо са још једном историском карикатуром. Сасвим се озбиљно прича ђацима у школи, (а то наивно причају чак и Мађари о својим претцима), да су Хуни радо јели пресно месо, које су омекшали и загрејали под седлом при јахању. То би требало да буде један доказ више њиховог дивљаштва. Официри јахачи најбоље знају шта би значило, кад би се испод седла ставило ма и једно пола оке меса, па би се тиме извршило једно даљно јахање, као што су га вршили Хуни у великој мери и небројено пута. Пре свега једење полупресног, па чак и пресног меса препоручују лекари извесним болесницима, а у англо-саксонској раси то је уобичајено и код здравих људи, чак се сматра као нека врста „деликатесе“ (згодно зачињено). У том погледу и

Срби могу рђаво проћи, пошто странци радо причају о њима (пироћанима и ужичанима), да једу пресно месо „само га мало пресуше“. Обичај стављања меса испод седла (черкеског, дакле не енглеског) постоји и данас код извесних народа, који нико не би смео убрајати у дивљаке, нпр. код Черкеза. У Кавказу кад се приређује какав већи излет, даљно јахање итсл., што обично чине само људи из бољих друштвених сталежа, чак и Руси и Турци, исецка се овчије или јагњеће месо на сасвим танке кришке, увије се у чисте платнене траке па се повеша између аше и јастука. За време јахања животињска топлота, нарочито у летње доба, производи толику температуру, да повешани исецци меса омекну и дају неку врсту танког бифтека „а л' англе“, који се сољу и другим зачинима учини укуснијим. То се обичествује у пределима где се, на одмаку насеља не може наћи довољно или никакве хране. У осталом и у данашњем културном свету радо се једе пресна, некувана шунка. Јевреји у Београду радо једу гушчију шунку пресну. Ако дакле код Југословена постоји обичај трошења пресног „сувог“ меса, онда би то могао бити још један доказ, да је између Хуна и Словена ипак било извесне везе.

(Свршиће се)

ДАВОРИН ЖУНКОВИЋ,

потпуковник у п., управитељ
мариборске Студиске књижнице

СЕОБА НАРОДА — СКУП РАТНИХ ПОХОДА

(Сршетак)

Казаки, Козаци. — Тако се називао некада у Русији *ратник* у опште, нарочито онај на коњу. Реч има свој корен у прасловенском. Најпознатије су коњаничке организације козака на Дону, Кубану и Тереку, као и велика, војнички устројена област Казара (Кхазара, Chazara) у Русији. Такву једну ратничку дружину називали су каз или кхазар; заповедник јој је био „каз“ (у немачким особеним именима обично кац, Katz), „казак“ или „казар“, од чега временом постаје каезар, у позно латинском цезар (caesar). Американски Индијанци називају свога поглавицу казик и качик, основа је и ту каз.

Каза-организације су данас познате не само код Руса, Арбанаса, Чеха идр., већ се сличне војне формације могу наћи почев од Бискајског залива па до Владивостока, на крајњем истоку, јер се у топографским именима још одржава успомена на њихова командна и борна места, на њихове скупине и вежбалишта и друге војне построје. С тога је и искрсао научни предлог да се више не говори о „индоевропским“ народима, већ о „казанским“.

Сва имена места која у својој основи имају корен каз, спадају овамо: Касел, Кастро, Кастав, Казасе, Каза, Касовија (Кошице, Кашау), касина итд. — У тврђавама је главни бастион, тј. стражарска или осматрачка кула, називан немачким именом Katze (мачка), што је до сад било необјашњиво, јер се занемарило словенско порекло. Руси су дали остави за барут име казна, зборном месту казјонка, а на Балкану се погде под речју каза још подразумева нека врста војног среза, код Турака и као званичан административни назив. (Ближе о томе у мом Etymologisches Ortsnamenlexikon).

На све оно што су међутим слависти до сад наводили и исфантазирали о пореклу и етимологији речи и појма „каза“, не заслужује да се троши штампарска боја.

Келти. — Историографија је „народ“ Келтâ толико изреконструисала, да су они морали бити настањени у целој Ев-

ропи и западној Азији, тј. постепено, у току векова, само се не може да нађе објашњење, шта да се ради са народима других имена, који су у исто време становали на истом простору.

По мишљењу старих, Европа је добила своје прве становнике из Азије; север су настанили Скити, југ Келти. Код старијих јелинских писаца, Херодота, Скимна, Ефора, важи цела западна Европа као земља Келта (келтој). Пошто су становали по целој Галији, то су Римљани називали данашњу Француску „Целтика“. (Одмах сад треба напоменути, да се словенски глас ч у латинском писао као с, у јелинском као к, пошто Грци нису имали ни ч ни ц.) — Маћедонац Полиен, који је написао једно дело о ратним лукавствима и који се родио око 530. г. пре Хр. описује једно такво лукавство употребљено од „Келта у јужној Далмацији“. Сем тога се поводом ратног похода Дарија у Скитију сазнало, да тамо такођер станују Келти.

Доцније су, вели се, дошли нови чопори из Азије; један део настанио је Шпанију, то су били Келтоиберци; други Италију; Етруски су један келтски народ. Много раније Келти су настанили и Британију. — Већ Александар Велики је утврдио, да су у Илирији и Угарској становали Келти. — Даље, вели се, келтска народност „Боји“ посела је Баварску и Чешку (тј. Бојуварију и Бојемију). Суседни им „Тектозаги“, који су такођер били Келти, упали су доцније у Грчку; па су посели Тракију и Малу Азију. — Келти су били и Панонци, Норици (у Словеначкој) и Таурисци. — Цар Август покорио је Келте у алпским крајевима, Панонији, Мезији итд.; укратко: Келти су постојали и виђени су свуд на све стране света!

А то и јесте тако, али је разумљиво тек кад се зна, да су Словени своје војно-социјалне организације називали у то доба — са неким особеним и тачно одређеним изузетцима — именом *čeled* (*čeled*), који се налази и у старом високонемачком (*althochdeutsch*) у облику „*cheled*, *heled*“, од чега врло вероватно потиче реч *Held* (јунак). У јелинском се словенско ц и ч пише као к, у латинском као с, које се доцније изговара као наше ц, али раније је имало првобитан глас к. У српском још постоји основа у „чељад“, која је остала *скупна* именица.¹⁾ Из оне словенске

¹⁾ Не треба се чудити оваким језичним променама кроз разне векове и разне земље. У горњем је промена још доста блага; иначе има их и много већих. Семитско име Јозафаат, временом се у немачком претворило у *Serpl*; Јоханаан је данас *Џон*, *Џемс*, *Хуан*, *Жуан*, *Жан*, *Ванче*. Железница се у јужној Србији зове пампор, по франц. речи *varieur*; у Далмацији је пароброд вапор. Још, народи слабије мењају туђе речи него сопствене; тако су Мађари многе старослов. речи задржали чистије него Србохрвати: петак=пентек, субот (а)=сомбат.

организације потекло је затим то, да се сва племена и народи који су били формирани у челеде, називани целти у множини са граматичким, флективним прескакањем гласа е у *celed*, *celet* (у срп. нпр. одар, одра, одри; обар, обр, обри). Отуд се разуме и околност да Целти — Келти излазе чак и из омиљених комбинација приврженика неоправдане идеје сеобе народа; чак и они морају признати, да Келти никад нису, ни у Европи ни у Азији, потисли или најурили ниједан народ из његове земље; наравно, јер их је било свуда као војно-социјални сазлеге, или боље рећи устројство у свакој земљи. Са истог разлога узалуд тражимо у старој повесници или на старим картама неки келтски народ или неку келтску царевину као географски појам. „Сеобинци“ су тражили па нису нашли; нису ни могли према оном што рекосмо. Да су одмах пошли са словенске основице, могли су келтску загонетку одавна и олако решити.

Пада у очи да Келте налазимо у извесно дуго време свуда на обалама европских и западно-азиских мора, почев од Британије до Леванта, из чега се може закључити, да им је један од главних задатака било чување прибрежја; подаље у унутрашњости копна те су организације имале друге намене и звале су се друкчије, од чега (управо из огромног броја података) наводимо понешто и у овом чланку.

Али ако историографија за доба „сеобе народа“ предузима једну позоришну промену чина, отпуштајући Келте са светске позорнице, да би направили места Словенима, онда се то мора исправити. И то у толико, да се ту одиста десило нешто што је старијим повесничарима, па и млађима, сугеровало изглед промене: по слому Западне Римске царевине ратне „челедске“ формације мање-више обустављају своју активност, јер су мањи народи тиме стресли са себе туђински јарам и дошли до своје прижељкиване самосталности. С тога се сад јаче истичу или искрсавају ранији локални географски називи, што је дало повода мишљењу, да су то имена неких нових народа, који су у тишми сеобе народа овамо дојездили, — а они су међутим, као што видесмо, *од памтивека били ту*.

Лонгобарди. — Већина историка вели, да су то били једна *западна* германска народност, која је некада дошла из Шведске, па се населила на доњем Лабу (Елби) у времену оснивања Рима. То доказују овуда местни називи Барденгау и Бардовицк, који су им они дали (!). Пошли су затим узводно и дошли у Карпате у долину Вага, где им је главно место било Лаугарицио (данашњи Тренчин). Већ све ово не вреди, јер су у то доба у Карпатима становала словенска племена. Али сматрамо ово последње засад као недоказано.

У времену 177—180 године по Хр. Римљани су, као што се вели, расподелили у данашњој Словачкој око 20.000 људи

посаде. Према једном, у Тренчину, пронађеном римском натпису било је тамо у *логору* у то доба 855 војника 2-ге легије, па се то место назива Лаугариционе, ма да знамо да су Римљани Тренчин називали Сингодона, тј. ако ту не постоји пометња именâ. Блиско тонично сродство тог римског назива међутим врло великом оправданошћу указује на словенску реч логар, логаришче (данас логор, логориште, што Римљани нису могли јасније изговарати и исписати).

Одавде су Лонгобарди пошли па уништили царевину Херула и Гепида, па су постали господари Паноније. Мора бити да су становали и у Маћедонији, пошто је тамо пронађено једно место Логоварди, а и сад постоји близу Скопља село Бардовци. Њихов краљ Албоин пошао је 568. г. против Италије, где су његове чете преплавиле северни део, који је затим по њима назван Ломбардија... Али неки одломци остали су и даље у Карпатима; један део ових, вели се, одржао се у Ругији (Моравској), други један део налазио се источније, где се лонгобардска главна снага повукла око 487. године.

Из овог хаотичног описа излази да је то опет био један прави туристички „народ“, који је сав, са женама, децом и стоком путовао по Европи, успут обарао државе и народе, па опет ишао даље и нигде се није скрасио. А узрок се свему томе не зна. Близу је памети, да ту не може бити речи о једном истом народу, већ о једној истој војно-социјалној појави, које је у истом или сличном облику бивало у разним деловима Европе са истим или сличним језичним премисама.

Да видимо шта каже етимологија. Она нас обавештава одмах на првом кораку. Словенац и Старословен подразумева под речју лом границу, управо граничну линију (Лом-Паланка значи Погранична П.), а под речју варда (итал. *guarda*) стражу, или чак стражарско место. Име се одржало скоро непромењено у називу покрајине Ломбардије, која је одиста била погранична област према Словенији кад је ова била већа и моћнија. При променама назива често бивају деформације; тако су Италијани одмах 1918. године у добивеним словенским областима преиначавали географске називе према свом језику; нпр. од словенског Логатец постало је *Longatico*.

И овде видимо дакле случај да се име (а не „народ“) изгуби чим нестаје и потреба за оним што оно значи.

Печењези, Бешенеги. — Историја приповеда, да је то био један номадски *народ* турског порекла, који је становао у јужној Русији, стално водио ратове, па се затим разишао(?); један се део настанио у Бугарској, а други је добегао у Угарску, кад је године 1091. био потпуно потучен на утоку Марице.

Већ таква кратка скица показује, да то никако није могао бити један „народ“, што потврђује и етимологија имена, која

нам казује, да је то опет била једна словенска ратна фромација. Име је састављено од старословенских речи *печа* и *нег(а)*, прва реч значила је стражу, чија се основа одржала до данас у речи печалити = вршити једну тешку, приметну дужност, посао или позив, од чега: печалба и спечалити; основа *нег* значило је бригу, старање. То нам казује дакле чиме се бавио тај „народ“ и објаснило нам је, зашто се он, народ, могао одједном разилазити, пошто је раније „стално водио ратове“. Водио, дакако, јер му је то био позив. Ако се дакле ти Печењези појављују на разним врло удаљеним војиштима и просторијама, онда је то разумљиво само ако узмемо, да то није био народ, већ један облик војног устројства, чији је главни пострекач био Словенин, кога је тад било широм целе Европе.

Скити. — Име им је словенско, пореклом од старе речи *шчит*. Рекли смо већ да грчка азбука, која је врло сиромашна (нема ни половину словенске азбуке) испомаже се при исписивању страних речи како може и уме; ш се готово стално пише као *с*, а *ч* као *к*, *х* итд., што смо такођер навели. Тако је код старих јелинских писаца од *шч* постало *ск*, од *шчит* *скит*. Реч је значила: одбрана. То је дакле била словенска земаљска одбрана, име је значило управо: војник, или домобранац, хонвед, ландвер исл.

То што је реч задржана у неким словенским језицима као „штит“, овде је споредна значаја. Ако су чак и неки словенски писци, заведени исквареним грчким или латинским називом (чак и: *scyth*), па су помишљали на *скитничке* „народе“, онда се то има одбацити као научно неозбиљна хипотеза.

Према историји, Скити су, као један *моћан народ*, дошли из Азије па су *одмах* посели цео север Европе. Затим се вели, да су скитски народи били подељени у три велике народносне групе, од којих је једна била војничка, друга земљорадничка, трећа сточарска. Очигледно је, да се овде има посла са поделом у три главна друштвена сталежа, која је постојала код Прасловена и постоји и данас код свих модерних народа по словенском старом угледу. То и јесте *један* од мојих многих доказа, да цела људска култура има свој корен у словенству, да је она њена основица.

То што су страни народи сарматске Словене називали по имену главног сталежа, сасвим је разумљиво, јер су са њим и имали највише посла; ратовали су са њиме, тј. са његовом земаљском одбраном, која се онда онако називала код самих Словена.

Срби, Сорби, Сораби, Серби. — Повесница казује да је праседиште балканских Срба било у Саксонској где је постојала нека Бела Србија. Назив је погрешно исписан и потиче из двојног изговарања јелинског гласа *β*, који нови Јелини,

Бугари и Срби и данас читају као в (варвар, Варнава; и Срби су чак до европског рата називани Серви, Сервој); реч је о Белој (великој) а не о Белој Србији. (Многи Београдови нису бели, већ вели градови у старини). — Из Саксонске су они, према историји, отишли „војнички организовани“ у Срблију, Српчиште, код Солуна. С тога се верује, да та мала област, која није могла да прими много народа, била нека врста *војног логора*, чије је *борце* византиски цар позвао као помоћне трупе противу на-сртљивих Авара.

Расправљање тога питања доста је опширно; ми га не можемо овде изложити у целини; суштину његову износе горе подвучене речи. Поменућемо само толико, да одмах први део горњег става не слаже се са другим делом. Помпезно престављање поласка једног целог народа из Велике Србије свршава се у околини Солуна са једним војним логором, дакле без осталог народа. Тај војнички логор нису могли дати они Срби из Саксонске (где они још и данас седе), већ они са самог Балкана. Врло важан је овде с тога назив Српчиште, словенски, докле је Срблија грчки; а тај словенски назив одиста и може значити логориште. Ево зашто.

Међу Бугарима и погде у Маћедонији, чак и код неких бугарофила налазимо на крштено име Срб, па и Србин; а то зацело не би било, да је тај назив и у старини био народносно име. По свему судећи назив је имао повољно значење, а горе изнесено историско гледиште указује на војни, ратнички, борачки смисао (прво: назив српчиште, друго: византинцу су требали борци). Назив срб је некада одиста имао такво значење, јер се тим именом доста дуго називао одважан, дрзак ратник (*tollkühner oder verwegener Krieger*). У Словеначкој још дан дањи постоји израз Срборит за кавгацију — Етимологија корена „срб“ задавала је много посла и тешкоћа славистима. Добровски, Шафарик, па и Миклошић у опште нису долазили ни до каквог употребљивог резултата. Трстењак је чак нашао да словенски језици у опште немају филолошки корен „срб“, ма да тај корен, проширен у појам, још постоји у Словенији, као што видесмо. У генетски сродном санскриту он се одржао као „srbh“ (изг. сръбъх) у значењу *ударач*, *убојица*, *очврснут* (против удара), дакле као појам војно-социјалног правца. Реч је дакле и данас још у истој живој употреби као некада у данас већ 3000 година мртвом санскриту, само што је у том језику још био генерични (врстачни) појам тачно у истом значењу у којем је данас народносно име, које, етимолошки узев, опет је само генерични појам као некада у санскриту, а то слагање је код органски сродних језика нешто сасвим по себи разумљиво.

Зашто наши слависти, кад никако неће данашње Србе да сматрају за аутохтоне (што они јесу), не доводе их нпр. са Крима,

где стари Плиније (око 50. г. по Хр.) већ наводи *Serbi, Sirbi* (у заједници са *Valima*, в. Тривали), што би било природније, него их довести чак из Саксонске преко Крконоша, Карпата и македонских гудура.

Тривали, Тривали. — Ови су у старо доба важили као једна *илирска* народност, чије се име међутим изгубило још у Старом веку. Тукидид наводи у својој историји Пелопонеског рата (431—404 пре Хр.), да су Тривали били један моћан народ *Тракије* и да су седели у *Доњој Мезији*. Одама морамо навести, да се Тукидид сматра као највећи историк светске књижевности поглавито са своје документованости и тачности. Новији историци траже обе Мезије у западној Бугарској и јужној Србији на основи неких византиских и патријаршиских података. Видећемо из доњег да је то нетачно и да је Тукидид правилно забележио. Тривали су се успешно одупирали нападима Одриза, једном храбром нејелинском народу Тракије у области Марице. На једном походу продрли су чак до вароши Абдере на Јејејском мору, коју су опустошили. — Страбон то на 600 година после тога допуњује тиме, да је Александар Велики наступио противу њих кад су се спремали да се подигну против македонског господарства, после чега се губе из историског инвентара. То би био један доказ више да је Александар одиста продирао до Дунава; да ли су ту биле словенске земље, идемо да видимо (тј. ако не примамо његову царску посланицу упућену Словенима).

Део Балканског тропоља, који је био већ од природе мање-више браћен, повлачио се Савом и Дунавом на исток; ту на крајњој тачки или одсеку била је једна с југа слабо браћена област. На северној страни те области била је једна јака природна брана идући од округа Констанце до дунавских утока са многим мочарима. Јужна страна, идући од Чернаводе до Црног мора била је отворена равница. Али ту је од памтивека постојала једна устројена трострука линија земљаних накопа (шанаца) која се пружала на најужем делу копна, дужином око 60 км од Чернаводе (царна = гранична, по старословенском) до вароши Межде (стсл. међа, турски Междија, Меџедија), појачана многобројним кулама, караулама, логориштима и фортификама (кастелима). Кад знамо да се у прасловенском овака утврђена пруга, — вероватно под утицајем прајезика, — називао „вал“ (у нем. још данас *der Wall*), онда су ту била три вала. Било би излишно то даље филолошки доказивати (нпр. таласасто, валовито земљиште) или историску еволуцију појма даље изводити (нпр. вал, талас, нанос, насип, накоп, окоп, опкоп, земун, шанац, ров, грудобран). Тај тројни шанац *још и данас постоји* у висини 3 до 6 метара, погде и каменом појачан.

Против овог извођења наводи се, да се то тројно утврђење звало и зове Трајанов вал (*Trajan's Wall*), који је римски цар

владао 98—117 г. по Хр.; дакле да га је он подигао. Ова се супротност већ слаби једном претпоставком, да је он те линије нашао готове и да их појачао када је овуда ратовао, и другом претпоставком, да су туђи народи били заведени сличношћу имена. Да су се извесне групе народа називали и називају географским именима, тј. према околини, о томе ваљда не треба утрошити ни речи (Црногорци, Моравци, Космајци). Тривали су били они који су становали код три вала. (У осталом, и Трајаново је име словенско). Њих помиње још Херодот, пре Тукидида; име се у осталом задржало врло дуго; византинци су још и Душана назвали „кралис тон Тривалон“, сматрали су дакле Тривале као Словене. Старост ове сведочење свакако има извесне вредности.

По Тукидиду, врло савесном историку, можемо себи објаснити, зашто су та утврђења подигнута с јужне стране. Отуд су долазили напади других „нејелинских“ народа, нпр. Одриза. И то име подсећа на нешто словенско (корен у именима: Одра, Дрина, Драва, Дрин, Дрим, Дрињача, Одрин=Једрене итд.), ако не припадају илирској групи, а ја сам неколико пута нагласио, да је већина илирских народа била словенска. Природно је да се међу њима до данас одржала успомена на славно словенско име римског цара, који је у овом крају подигао један од својих највећих споменика: мост преко Дунава. Познато је да се на чувена имена личности надовезују и творевине које њима не припадају; тако се нпр. широм целе северне Србије свака стара опала градина приписује „проклетој Јерини“.

На овом месту биће оправдано проговорити, ма и хипотетично, о вероватном положају Горње и Доње Мезије (*Maesia superior et inferior*), то с тога што досадања објашњавања не задовољавају. Назив Мезија не може се објаснити другим него само словенским језиком, тј. да је то за Византинце била погранична земља (словеначки: меза, срп. међа = граница). Горња Мезија би према томе била северно, а Доња јужно од она „три вала“. А тачност Тукидида се огледа и у томе, што он Тривале смешта у Доњу Мезију, што је за наше извођење значајно.

Друга варијанта била би у томе, што су стари Јелини ту област називали и Музија, тј. мочварним земљиштем „по келтској речи муза, тј. мочар“. Није потребно отићи у келтски језик; може се слободно остати у словенском, јер на словеначком још данас „мужа“ значи: стална велика бара, срп. мочар. То је земљиште одиста мочварно и данас: Дунав прати од Силистрије наниже мочварни појас око 15 км ширине, која се на ушћима несразмерно, скоро десет пута више проширује. Словенски назив је потпуно оправдан. — Тривали су дакле били Словени.

(Изоставили смо ближа, строжа филолошка извођења, која потврђују главну мисао).

Вандали. — Још већу збрку видимо код називи - народног имена Вандала, која се лако могла размрсити на словенској основи, да се то хтело.

Позната је приповест, да су то били једно источно-германско племе (то веле и сами Немци), које је око г. 429. по Хр. освојило северну Африку под Гејзерихом (читај Гејзерић). Његов син Хунерих (читај Хуњерић), који је тамо владао 477—484 г. оженио се са Еудоксијом, ћерју источно-римског цара Валентинијана III. Из тога се може закључити, да Вандали нису били сматрани за онаке разбојничке хорде, као што се описују, кад је могло доћи до такве отмене женидбе. — Вандалском царству учинио је крај Велизар, војвода цара Јустинијана, у години 533., после чега се њихово називи-етнографско име губи без трага, — а ја велим: учињен је крај тамошњој словенској војној диктатури.

А о једном нестанку „без трага“ у поменутој години и не може бити речи. Јер ми одостоверено знамо, да је Св. Руперт у г. 705. проповедао јеванђеље Вандалима. У његовом животопису стоји, да је он прешао Високе Тауре (у Алпима) са севера, где је хтео Вандале да преведе у хришћанство. Испод те планине међутим становали су они Словени који су још данас тамо, и које Немци називају Венди, Винди, а раније и Винти (варош Виндиш - Грец). — Поменули смо податак из Матер Верборум, речника из XI—XII века, где се вели да је Zlouenin то исто што и Vandalus и Wint.

У *Annales Alamaniaci* (Аламански летописи) читамо за годину 797. да је у тој години Фриаулски херцег Ерик победио Вандале, који су му били најближи суседи, дакле исте тамошње Словене. — Западни Мађари још увек називају своје словеначке суседе вандалошок (у множини), а оне хаџилуке које су у прошлим вековима ти Словени предузимали на Рајну, у Келн, називали су вандалским ходочашћем.

У *Chronica Slavorum* из 1172. г. вели њен писац Хелмолд, да на граници Пољске лежи једна „пространа словенска земља чији се становници у давнини називаху Вандали, а сада Винити или Вирули“. — Никола Маршалк, који је умро 1525. г., написао је Историју Херула и Вандала и посветио своје дело херцегу Хенрику од Мекленбурга, кнезу Вандала (*princeps Vandalorum*). — Писац Вестфален, који је издао Маршалково дело 1739. г. већ пише Венди место Вандали, те према томе и њему ови важе као Словени. — Како да објаснимо сад то да Вандала нестаје „без трага“ у Африци, а после 11 столећа још их виђамо живе и здраве?

Сви ти извори — а комбинација има још доста¹⁾ — сасрећују се у томе, да „народи“ који се означавају као Вандали у ствари и првобитно нису били ништа друго до словенске ратне организације, да кажемо армије или одреди, те је један такав већи одред могао и да пропадне у Африци, а да се под сличним именима остала снага ипак појављује на другим местима и разним временима из једног бар приближно замишљеног и одређеног центра. — На словеначком постоји реч фант за одраслог, за војску способног мушкарца. Та је основа постојала вероватно и у прајезику, јер га налазимо у сродним наречјима. У немачком *der Fant*, у шпањ. *инфант* итд. као ознака младића. У словеначком се најчистије одржао као „борац“, јер у сродном иранском ван, ванта значи победилац, у санскритском ванти значи победа. Капетан Андрејка издао је књигу о ратним епизодама словенских трупа у Босни 1878. године и дао јој је наслов *Slovenske Fantje*, тј. борци.

Новије туђинско повесничарство је, као што помену смо, направило од Вандала једну источногерманску народност, са провидном намером да и на тај начин смањи број старих Словена. Али ко прочита исцрпно дело. „Вандалија“ од Алберта Кранца (у Ханау), немачког писца из 1619. г., доћиће до сасвим других сазнања. Кранц на свима местима конзеквентно наводи Вандале као Словене, и међу оне прве убраја Пољаке, Чехе, Далмате и Истранце, и мисли да су њихова *стара* седишта била у Далмацији, Истри и Илирији, дакле убраја их управо у западне Словене. Кранц је међутим скупио, са поштовања достојном марљивошћу све изворе и податке тога правца, те се мора сматрати као један од главних путевођа. — Нововремско игнорисање свих старих извора о Словенима може да има само тај циљ, који смо у уводу навели код Јакше.

Вардеји, *Vardaei*. — Тако је називан један далматски „народ“, који је, према Плинију, био *раније* у Италији, што ће рећи онда, кад су тамо још становали Словени. Али то уједно значи, да је тада и тамо, у Италији, било граничне страже (варда, чеш. варта), која се доцније, кад су се промениле географско-политичке прилике, преместила тамо где се наново појавила потреба, тј. у Далмацију. — Помпоније Мела пише час Вардеји, час Ардеји, што је природно кад се зна, да се в као почетни глас често претварало у тзв. дигаму (F) која обично отпада. Према томе могло би се с правом говорити и о Вариским „народима“ место Аriskим, што би значило да су се и они „селили“ под оружјем, тј. да су вршили у ствари ратне походе.

¹⁾ Једна је изнета раније и у Ратнику, коме припада заслуга да је на српској страни први покушао да позитивно расправи питање о аутохтонству, ма и само хипотетично, али врло оправдано и темељно. Ја износим овде конкретне доказе (свуда скраћено).

Овамо спадају вероватно и стари „барди“ британски. Ми смо већ нагласили да гласови б и в често замењују један другог (в. уводну реченицу у одељку о Србима) нарочито код Јелина, али бивало је то и код других народа, и код Словена; има чак извесних индиција, по којима би се могло претпоставити, да је тај обичај ушао у ромејку (новогрчки језик) из словенског; то је бивало у почетку слога, дакле и у почетку речи. Наравно, при филолошком извођењу на основи те гласовне замене треба бити врло обазрив; само за себе она неће бити довољан доказ (сем у сасвим јасним случајевима), ако овај није потврђен другим фонетичким, нарочито историским појавама. За барде имамо ове податке.

Цезар описује да су у Галији постојали неки песници, који су опевали јуначка дела предака. — Они су често пратили војску код Грка (Тиртеј), нарочито код Словена; имам извештај, да су код Срба у последњем рату народни (војни) певачи уз гусле рецитовали стихове, у којима су описивали чак и нај-свежије догађаје. Тако је бивало и раније код Словена, ове еминентно певачке расе,¹⁾ који су тај обичај пренели и на своје рођаке, старе Јелине, и на своје блиске рођаке „Келте“. Барде, војне песнике су Римљани оружаном силом протерали из Галије, те су прешли у Британију, где су били чувени у галском (келтском) Велсу, па, и овде гањани, одоше код својих северних рођака чак у северну Шкотску код Гела (Gaeli); ту су се и *настанили*. Оно бујно песништво које се тамо развило, свакако је последица њихова утицаја. Њихов историски нејасан положај међутим указује на то, да су то били ратничке или борбене формације, тј. *варди*, само што ту збуњује почетно б, не узимајући у обзир да нико неће једног певача или певачки квартет оружаном силом прогањати, као што се ни врапци не гађају топовима, те оваку бесмислицу не треба и даље сматрати као озбиљну.

Да ли су ти барди били и вође, то питање остављамо другима на решавање. Напомињемо само толико, да су у току историје најразличнији сталежи давали народне прваке, владаре. Било је и пастирских владара, нпр. Аврам и његови потомци, а у Мађедонији бивало је таквих још и у времену српске експанзије под Немањићима (нпр. Марзелат); у почетку виђамо као поглаваре враче, лекаре, свештенике; над Јеврејима су доста дуго владале судије; у модерним државама се већином сматрају као војници; али у прошлом рату видесмо да је један песник предводио и оружану акцију, па је после његових успеха

¹⁾ Извештен сам да је у Београду, кад је имао око 60.000 становника, било 16 певачких дружина потпуно организованих, док је нпр. у Будимпешти, која је тада имала преко 400.000 душа, постојала само једна („Будимска“. — Будим је био главно седиште пештанских Срба...)

и добио чин, ранг, титулу и плату војводе (иначе је јеврејског порекла).

Овом приликом да проговоримо нешто и о имену реке Вардар, која се у старо време, нарочито у доњем току звала Аксиос. Њено данашње име указује на то, да је она некада била и војнички чувана речна линија, да су ту стражу вршили Словени и да су јој то име дали они.

Варини. — Историја тако назива неке „народе“ који су били „настањени“ на Балтичком мору, на Рајни, у Италији, у Шпанији... дакле на многим раштрканим местима Европе. Виђамо их обично на морским обалама. Све то наговештава да то нису били народи у географском смислу, већ одиста *варини* (са малим почетним словом), што је у словенском значило (а погде и данас) значи чувар, позорник, нека врста војне полиције или жандарма, и да им је главни задатак био обезбеђивање приморја од гусара.

Варјаги, Варјаци. — Тај се назив обично надева као друго име оних, под именом Нормана познатих „германских“ народа, у којем се међутим крије словенски појам *варјак*, тј. стражарско, чуварско одељење. Вероватно су и црногорски „барјаци“ првобитно добили име од војне јединице, па је са њих прешло име на заставу, пошто ју је свака јединица имала за себе. (Није свака реч која је из турског узета одиста и турског порекла; Турци су и у свом језику доста позајмљивали од Јелина и старих Словена). Ове, у немачком под именом Вареге познате „народе“ налазимо на Балтичком мору, у Француској, на Средоземном мору, у Византији, где се изрично наводе као „стражарски кор“, па на Сицилији итд., при чему су они на Балтику очигледно истоветни са Варинима. Из тога можемо видети, да и то нису били неки нарочити народи (у множини!) него оружане формације са словенским називом, а уједно можемо наслутити, од каквих је елемената била састављена та, некада силна норманска снага, која је вршила тако сјајна освојења у средини Средњег века. Доцније нестаје и тих народа сасвим... Разуме се, јер су се промениле прилике; престала је потреба за њиховим опстанком, па су те војне формације укинуте или су се разишле.

* * *

То би била најпознатија имена оних „народа“ који су у доба „сеобе народа“ играли мање-више главну улогу, а у којима смо међутим распознали ратничке или војне организације са словенским називима. — Али то још не може да задовољи ни са војног гледишта; на основи изнетих поставака морамо још даље ићи, да бисмо *славицитет* (словенско обележје) оних војних акција непобитно доказали, тј. да оне борбене организације

нису искривале одједном, изненада, већ да су и устројствено биле *приготовљаване* и држане „у готовости“, да су дакле престављале неку врсту сталне војске са циљем одбране и обезбеђивања земље и земљишта. На основи тога мораћемо доћи и до уверења:

да ће све одбранбене мере и објекти старог света онога доба бити и топономски обележени словенски, тј. да ће њихова стратешка и тактичка важност и у словенском показати ону типичну класификацију, која одговара њиховој намени на терену.

А то је стварно тако. Али доказивање тога тешка је ствар, не због начина који је врло лак, него због тачног сређивања множине података, дакле због њихове огромне нагомиланости, — и због тешкоће *убеђивања*, због борбе која се у то мора уложити ради упућивања необавештених, буђења равнодушних и уразумевања зловољних. Наводим један пример, на какве се тешкоће ту наилази поред све, као што рекох, огромне множине података у корист словенства. Да би се фактима дала непобитна вредност, нашло се да је већ одавна требало установити Топономски Институт. Покретање његово чак не би морало бити у словенском правцу, већ у општем, јер ће тај словенски правац у току рада сам собом превладати и тад ће он без мржње, сметње и коварства победити, тј. заузети своје право место, место части и признања од стране свих других народа, по њих без опасности која ни до сад није, у осталом, постојала. Такав завод међутим нема још ни једна држава, ма да би он био *пресудно средство* историског истраживања, која се данас тако страшно мучи са проучавањем праисторије. На такву се установу и не мисли у кругу меродавних фактора, јер би та научна грана и сувише систематски открила јасну праповесницу и велику културу старих Словена, против чега данас још рију скривене силе.

Пример који сам малочас наговестио, овај је. Хтео сам поменутом институту да положим идејне темеље, кад се већ појавио појам о њему. Задобио сам за то уредништво „Вечерника“ у Марибору, да би се идеја у ширим круговима популарисала. Популарност је била постигнута, па и лепи успеси, али су се доста брзо појавиле и оне подземне силе. Код 21-ве монографије то словенско уредништво изјавило ми је, да ће тешко моћи да нађе места у листу за даље оваке монографије (словенског, управо југословенског правца!) и ако је ствар већ унапред била утаначена. Вероватно сам требао да пишем у аустрискобечком филозофском правцу, који је Босну и Херцеговину и *националистички* уступио Аустрији. Али онда бих нанео можда непоправиму штету новој славистици! Да не бих понизио ову светињу, за коју су се почели не само интересовати, већ и узимати искрени ма и нестручни родољуби (па и неки стручни) и која нема потребе за болећивом милошћу, ја сам одмах обу-

ставио даље публикације и повукао све рукописе напуњене читавом гомилом стручних података, прерађених у популарном стилу. Новијој славистици неће остати други пут, него да се понова обрати немачкој литератури (или француској или италијанској). Дотични факултет Вестфалског универзитета (у Минстеру) већ ме известио да усваја моје становиште и да целу досадању славистику сматра као беспредметну. Потајне моћи које у нас делују, још имају извесну малу превагу, али њени компоненти ће свакако искрснути на видело, кад се буде дошло до научног обрачунавања, тј. до *наше победе и на овом пољу*, чији су неминовни изгледи јасни као сунце.

До сад се на овом пољу само у Југославији могу забележити извесни успеси. Али они нису још довољни. Остале предузетљивости у иностранству, Немачкој, Енглеској и Француској, — Чешкој, Бугарској и Пољској, морамо сматрати још само као изразе међународне и међусловенске учтивости или брства. У нас је већ нагомилан један врло јак угледни материјал, из којег излази да је цео *стари* културни свет *пун технички устројених одбранбених, стражарских, сигналних (значарских) и граничних построја* чији остаци још постоје и чија се намена *може открити само помоћу словенског језичног блага*.

Да бисмо тај принцип јаче утврдили, требало би рећи много више него што се то може учинити на овом месту. У осталом, то засад неће бити ни потребно. За наше читаоце биће довољно ако наведемо три еклатантна податка, која ће им бити најближа и најприступачнија, па ако тврдимо да таквих података имамо безброј, они ће поверовати у њихову оправданост кад се у основаност наведена три примера буду уверили. Та три примера су топографски називи Стража, Хрушица и Сава.

Стража. — Овај географски назив, који као конкретна именица постоји само код Словена и Мађара, који су је и по сопственом признању узели од нас, постоји као особена именица и код других народа. Као што сама реч казује, она означава омање одељење војне приправности па и саму тачку војне готовости (Wachpunkt). Такве тачке носе још и друге називе: чардак (слов. реч а не турска!), кула, караула, словеначки окрог (у јелинском акрагос) исл. Назив стража налазимо још и данас као *географско* име необично често и у оним областима Европе и Азије где данас више нема Словена. Немци су ту реч преиначили у Strasse (друм), и ако она нема никакве везе са друмом, нпр. вароши Штрасбург, Штрасенгел, Штрасанг (патрoла), Хохштрас идр. Тај назив налазимо данас на многим местима где нема никакве страже, али је некада свакако било. Ми смо већ навели, да називи војних објеката чине читаву мрежу (на чворовима те мреже), која прекриљује цео културни свет са именима словенског порекла.

Хрушица. — На највишој тачки алписког друма од Ајдовшчине за Логатеу у Крањској, — сада под италијанском влашћу — налази се већ за време Римљана, код теснаца на висини од 840 м један опшачени кастел (препечни фор), чији се остаци још налазе тамо, познати под именом Хрушица. — Из тога назива излази, да ни утврђење, ни пут који к њему води, нису могли подићи Римљани, јер се то противи променама кроз које је име, као реч, прошло у свом развиту у току времена. Напротив, из тог назива излази, да је тај фор постојао ту још пре доласка Римљана овамо, и да су га подигли Словени. Ми смо овај пример навели нарочито и с тога, да би читаоци овог часописа видели, како се тачним филолошким истраживањем може доћи до тачног историског суда. Он ће бити у томе, што ћемо имати још један податак, да су Словени били на својим данашњим местима раније, много и много раније, него што их данашње повесничарство овамо доводи тек у време сеобе народа.

Миклошић, истина, дао је у своје време наивно објашњење назива, изводећи га из имена хрушка, којим већина словенских народа назива крушку; ослонца имао је у томе, што су и Римљани тај фор називали *ad pīros* (код крушака). Велики научни и званични ауторитет Миклошићев учинио је, те је то објашњење тако и остало. Међутим, чак и нестручна интелигенција у колико је познавала локалне прилике, нашла је ово тумачење као неодрживо, прво са једног логичног разлога, који је истицао питање: против кога би Римљани имали да подигну овако утврђење? и не би ли било логичније претпоставити, да су га урођени становници подигли? То се питање могло дискутовати и ако на слабиим поставкама, у које с тога овде нећемо улазити, и немамо потребе, кад имамо других јачих разлога. И лајци су могли запазити, као што су и запазили, да су овде Римљани погрешно превели реч хрушицу или хрушице са *ad pīros* (код крушака, у множини!), из чега излази, да је значење тога назива било загуљено, потамнело већ у времену њихова доласка овамо; да је дакле назив већ у *самом народу прошао кроз доста велике промене и кроз доста дуго време*, тим пре што би назив у том облику хрушица, тј. крушкица, дакле мала крушка, био још неоправданији. Цела та околина, па и сама област, још је данас свуд покривена високом шумом, старом и густом, где се нигде не може наћи ни једна оскоруша а немоли питома крушка, која ту не би ни успевала. У давнини ту је била дивљина, у коју ником не би пало на памет да посади питома воће, па да тек после подигне један фортификациски објекат, којем ће дати име по тој воћки, једној „малој крушки“, или чак и у множини, као што казује латински назив.

Ако испитамо назив на словенској подлози, одмах ћемо лако запазити, да ту имамо посла са називом једног зиданог

објекта, по основи српско-хрватског *груш*, словеначкој *грушч*, која у диминутиву *грушчица* значи оно што се на српском зове трпанац, ломанац, пошто је стара лепа реч изгубљена. Кад се зид тога објекта прекопао, нашло се да одговара свом називу: споља зид унутра трпанац, укупно: груш; — „брзо утврђење“ (управо „ломанац“, раздробљена стена). Али језик околних становника, као и пучка етимологија, навикла се временом на јаснији назив хрушица, нарочито од како се грађевина распала те је изгубила у опште свој нарочити назив. (Код наше браће Словака се српско г, в и к често претвара у х, нпр. хођина место година, ухо м. уво, хрушка м. крушка).

Али баш тај абнормитет је важан за етнолошко истраживање, јер су тамошњи словенски становници свакако већ за римско доба нејасно изговарали првобитни правилан назив, иначе се Латини не би дали навести на погрешан превод и неприродно тумачење, као доцније и Миклошић. Још један доказ више, да треба отићи на лице места и прегледати предмет, па га тек после тумачити. — Али пошто се тај назив налази већ 333. године по Хр. у итинереру Хијеросолимитануму, то су Словени ту становали не само већ тада, него много, много раније; јер да су овамо дошли доцније, не би могли запазити начин зидања фортице те да му даду правилан назив. Из чега излази, да је објекат био на свом месту у рушевинама већ при доласку Римљана. У осталом, материјал његове грађе одговара околини, из које је црпен.

У „Часопису за повесницу и народопис“ (у Марибору), чије се уредништво од свих почетака стално налази у психози сеобе народа, тврди М. Љубша (1929., стр. 10) да „досељени“ Словени „нису знали за грађевине од камена и цигала“. То је тврђење писац узео из ваздуха, јер ако су Словени подигли тзв. хрушичка утврђења (којих има на доста страна), онда су они још на неколико векова пре њиховог тобожњег досељавања умели да обрађују камен и да њиме зидају. Али да су они знали и „вештину“ готовљење цигље још од подизања куле у Вавилону, то знамо из библиске генезе, а тај писац и сам већ зна, да је цела генеза (Мојсијева I књига) словенског порекла, где стоји: „Хајде да правимо плоче и да их у ватри добро печемо. И бјеху им опеке мјесто камена и смола земљина(!) мјесто креча итд.“ То су могли сем тога да науче у панонским и илирским легионима, у којима су служили а који су се сви бавили, поред ратовања, и цигларством. Зашто писац с рачуном сматра своје земљаке за толико тупоглаве да не могу научити како се праве цигле и како се зидају куће, то је његова тајна. „Дунђерство“ је у осталом врло стари словенски занат. Биће да је сасвим супротно, тј. да су стари народи, овамо у Европи, научили зидарство баш од Словена, јер су ови били староседеоци, а они махом дошљаци.

Сава. — Етимологији особене именице Сава тешко се могло у упоредној филологији ући у траг, нарочито ако се никако није хтело то покушати на словенској основи. Тешкоћа се повећава и тиме, што је назив очигледно врло давнашњег, пра-старог порекла; већ Римљани називају ову реку *Savus*, по њиховом обичају, да речним токовима даду називе мушкога рода. Али то уједно сведочи, да су они то име примили од становника.

Расправа тога питања мора бити темељна, дакле и опширна. Пошто ми овде имамо само ограничено место, то ћемо навести само главне моменте. Одмах ћемо рећи, да основу те речи налазимо у врло старим језицима: сабат (субота), сабља (првобитно само: оружје), сабни (у мађ. резати, сећи), Св. Сава, бог Саваот код Семита (*Sabbaoth*) итд. Овим смо у неколико пришли ближе предмету. Треба још видети, како је та основа формирана у давнини и шта оно *првобитно* значи.

Кад смо у ранијем излагању рекли, да Мојсијева I књига показује словенске трагове (не само по филологији, већ и по многим другим околностима) и да баш у старом завету налазимо ту основу на неколико места, онда се по себи разуме да ћемо морати помишљати и ту на словенско порекло. Али у словенском не можемо наћи ближи облик, који би се могао усвојити, сем у данашњој речи „жаба“ коју је усвојио и Миклашић. Треба видети, да ли је она и у прајезику била само зоолошко име, или још и нешто друго. У словеначком имамо реч жаба, жабница, жабица, којом се назива осигурачка брава (*Sicherheitsschloss*); у француском *sauve-garde*, (од *sauver*) = осигурање, обезбеђење, чување. У Црној Гори имамо на једној усамљеној чуки град Жабљак, резиденцију Чарнојевића. Ту нигде нема згоде за жабе. Пада у очи, да се на словенским територијама често налазе *висови* са тим називом, где се не може ни помишљати на мочаре, пребивалиште амфибија.

Етимологизовање по рецепту Миклошићевом дакле отказује, кад се име реке Саве хоће да изведе од зоолошког имена тј. да је река тобож са својим многим окукама у размерној равници стварала баре, те је по жаби добила име. Старословенска основа не указује на то, већ само на облик „жаб“, управо „жабб“. Туђи стари народи нису имали знаке за све словенске гласове, па су ж писали са с и сс (*s, ss*) и изговарали тако; а да се б врло често претвара у в, и то смо видели. (Од саббат постао је Сава, који са и у нас писао пређе Савва, али сам саббат је словенског порекла, као што овде и доказујемо). Овамо спада и мађ. реч сабни у инфинитиву, са основом саб. Интересантно је да они сабљу не називају по тој основи, већ на свом језику то своје оружје називају кард, по основи кар = мишица, рука, дакле = ручно оружје; а то значи да је основа саб старија од мађ. језика у Европи и да су је они узели од Словена, што и они не

могу порицати. Ако дакле у Војводини наилазимо на презиме Сабов, онда оно значи чувар, граничар и словенско је, а ако у мађарском налазимо презиме Сабо (Szabo), онда она значи кројач, шнајдер. Презимена по занимању има у том језику доста. Ковач, Месарош, Асталаш, али су и она словенска.

Ево шта сам рекао о основи саб, сав, у свом „Етимолошком лексикону местних назива“:

Саб = граница, омеђавање. Словеначки забој, завој; нем. саппе = плетарем придржавана земља; југослов. сабор = скуп; сабој = тишма; сабља = мач, и ваљан борац; нем. Säbel = сабља; југосл. сабун = ратнички огртач. — Местна имена: Саба, Сава, Сабарија, Сабин, Сабис, Жабљак, Шабац (Ssabatz) и др. — Земље: Сабини, Савоја (односно итал. Sabauda). — Височанства: Сава (светац), Забој (јунак у старочешком Кралодворском рукопису), Саббе, једна јеврејска Сибила; Сабој, један храмовник Бахов; Сава, једно старо арабљанско божанство, за које се вели да је обожавано још од времена потопа; Саваку, бог олује на Караибима (америчким острвима); Забиос, један легендарни краљ Хиперборејаца. — Изгледа да је и лат. реч sapiens, sapientia (мудрост, обазривост) послужила као основа многим сличним именима. — Из историје знамо, да су Савоју у IV веку пре Хр. насељавали „Келти“, да су Римљани освојили област, и да су се Бургунђани, потиснути од Хуна, најзад преселили у „Саподију, Сапандију“.¹⁾

Тад сам, у том објашњавању такођер морао бити кратак, већ и према смеру самог речника, који је био замишљен само као рудиментарни упут за даљи рад.

Топографски називи по млађој (већином туђински преиначеној) основи саб и сав, а по старијој словенској жаб (не жаба) налазе се готово свуда код *висова*, на којима још данас наилазимо рушевине или шанце (старословенске „валове“), или који су према свом положају у правековној земаљској одбрани послужили као стражарска места, прибежишта или одбранбене тачке. Према томе и називи Савинско, Савоја, Сабарија, Сабатберг, Шабац (Ssabatz), Сабинска брда, Сабач идр. налазе своје природно тумачење у *самим земљишним приликама*.

Према томе и река Сава означава по називу једну област, која је згодна за одбрану, осигурање, гранично уређење; чак она то и тражи. Дунав (по новијем тумачењу значи: велика вода, силна река), могао је како-тако и сам послужити као брана, Сава се морала појачати. Велике реке, воде у опште, одувек су

¹⁾ Немци су такве називе обично преводили по имену жаба: Фрошдорф, Кротендорф итд. у некадањим словенским областима. То би требало исправити, ако се хоће да топономија постане озбиљном науком.

биле граничне, и требало је да настану велике политичке и ратне пертурбације, па да оне не буду то. Сава је са својим препрекама одувек имала значај једног важног стратегског одсека, који отежава непријатељски прелаз, или га чак и онемогућава кад су обале брањене. И одиста, Сава је некада целом дужином својом, од Словеније до утока, била технички обезбеђивана, што се види по именима многобројних местности на њој или у њеној близини, како у старини (тад још више), тако и данас. Онај који је са историском географијом земљишта које плави Сава само нешто упознат, лако ће запазити да се дуж обала с једне и друге стране са малим прекидима налазе стражарске тачке, сигнална места (помоћу ватре), форови (градићи), опкољена црквишта (Taborkirchen), оронули шанчеви и друга утврђења разнолике тактичке вредности. То нарочито пада у очи на српско-хрватском земљишту, где су се два противничка утврђења скоро редовно налазила једно спрoћу другог, као: Хрватска, Босанска или Турска Дубица; Хрватска и Босанска Костајница; Славонски и Босански Брод; Славонски и Турски Шамац идр.

Према томе име реке Саве би по млађој основи саб и сав, значило брањена, чувана река, или ако се хоћемо изразити *једним* појмом, онда: *одбрана*. Дакле не „жабљак“ или жаботворац. Назив је дакле и овде војног порекла. Тим редом идеја долазимо и до значења свих речи, у којима налазимо облик: сава, који крије у себи појам одбране, или браниоца, ако се пренесе на личност. То није тешко доказати, пошто тих речи има на неколико стотина до сад уочених, али их има вероватно још много више. За општу културну историју важне су нарочито три речи: река Сава и Св. Сава, које смо објаснили, и назив Саваот код Јевреја. Та је реч такођер чисто словенског порекла, и то у *оба своја састојка*: Сава-от. За први део смо обавештени, а други део *от* је у прасловенском значило отац, цела реч дакле: отац бранилац, који у том значењу одиста и приличи карактеру божанства (нем. Schutzvater, франц. Dieu le Sauveur).

Слична значења има огромна већина имена и других река („Вардар“ смо већ објаснили), али она још нису или никако или недовољно поуздано разјашњена етимолошким путем.

* * *

У органској вези са дефанзивним мерама на земљишту стоји, код једног изразитог милициског система, и старање о другим војним потребама за које Словени имају, у непрегледном броју спољних језичних облика, називе у самим именима топографских места. То се односи чак и на разна оружја. Идући нашим досадањим путем, тј. **да се из топографских имена може**

изванредно често реконструисати историја местности, долазимо до закључака који изненађују својом тачношћу и који бацају јасну светлост на до сада тамну и необјашњиву **прошлост многих народа**, у првом реду словенских. Из назива локала можемо закључити на његову прошлост, из тога на прошлост становника и у даљем реду, понављамо, и на историју *самог народа* којем су ти становници припадали или још припадају.

Из досадањег могли смо се уверити, да је давна, тако звана **преисториска прошлост Словена била ратничка**. Али из оног што још имамо да кажемо, моћићемо се уверити о нечем можда још интересантнијем: да су прастари Словени сами собом не само *умели израђивати оружје*, него су у том погледу били произвођачи, оно што ми данас зовемо: лиферанти оружја и *других народа*. Из велике поворке података тога правца навешћемо само два до сада необјашњена. Мислим на два прастара народа: Калубе и Норике.

Калуби. — Тако се називао у *Старом веку* један народ који се бавио прерадом сировог гвожђа и бакра производећи нарочито ливено гвожђе, ливен челик и бронзу (тврд бакар). Назив казује да су то били Словени. Тај назив долази од словенске речи калуп, којој је основа *кал*. Обоје, и речи основа, одржале су се до данас. (С тога смо и узели тај пример да нам тумачење буде приступачније). Указујемо одмах на лепу и прецизну словенску реч: калити. Нека нам дакле нико не дође са приговором, који је покушао да буде дат: да су већ стари познавали појам *chalybs* (халипс) а стари Јелини појам „халкос“ за челик, бакар, бронзу, жељезо. Тај је приговор толико детињаст са озбиљног филолошког гледишта, да је чисто зазорно упустити се у озбиљну научну расправу. У осталом то и не може спадати овамо, на ово место. Навешћемо само толико, да нити има реч *chalybs* чега латинског на себи, нити нам је потребно нејасан јелински појам халкос узети у обзир. Ни једна од ових двеју речи не постоји у прецизном значењу основе ни у једном другом језику, а то је главни филолошки доказ код порекла свих језичких основа; тиме се чак доказује и сродност језика, а на основи тога и народа, — или разлика, несродност. Овај *главни* филолошки доказ иде овде у корист словенске етимологије. Ако прегледамо називе у осталим језицима, наћићемо готово у сваком сасвим друге облике, у немачком *Härtung*, у француском *trempe* и опет *durcissement* и тако даље у бескрајност, и нигде онако тачно покриће појма као у словенском. (Зато се ни леп израз „прекаљени борац“ не може тачно репродуктовати ни у једном другом језику). Значи да сама та вештина није припадала по свом пореклу тим народима, већ Словенима.

Овамо спада још нешто друго, што потврђује такво схватање. У свима несловенским језицима пада у очи велико сиро-

маштво или непотпуност или честа наивна нетачност назива у области рударства и свему оном што је са тим занимањем у вези. Ја сам на једном месту (у једној својој књизи) извео читав низ немачких рударских назива са старословенских основа. То мишљење, тј. да су стари Словени били учитељи народа, дакле и Германа, и на пољу рударства, већ продире и код Немаца. Сиромаштво речника код народа у једном занимању је међутим увек тачно мерило за неразвијеност његову у том послу. Код Словена је тај речник сразмерно врло богат. А да је рудокоп, нарочито у стара времена, врло близак производњи ручног оружја, то се по себи разуме.

Најстарије „оклопије“ (мајстори оружја) радили су у почетку, према предању, на ватри вулкана Етне, дакле на огњу коју је природа пружала. Можда гатка ту има неког стварног језгра, кад знамо да је човечанство, према научном мишљењу, живело вековима без ватре. Кад се појавила њена велика корист, сматрана је за реткост, за светињу, и обожавана је. Њена производња била је тешка, те је суревњиво чувана у храмовима где су је свештеници делили народу (отуд кандила). Веровање да је прва ватра дошла с неба, у виду муње, могло би се дакле врло јако спорити: прачовек могао ју је узети и из тада честих вулкана. Али назив Aetna је словенски...

После овог можемо прећи на историју, ма и укратко, јер је она јасна. Станиште старих Калуба, које познају сви антички географи и историци, и описују их мање-више исцрпно, било је у Малој Азији, на име у Великој Арменији (Јерменској). Сваку сумњу о томе потиру Ксенофон и Плиније Старији. Ксенофон их истиче као најбоље *наоружани*, најхрабрији и најјачи народ међу свима онима, кроз чију је област прошао на челу својих „Десет Хиљада“. — Есхил, велики јелински трагичар (V-VI век пре Хр.) има ово место у свом Окованом Прометеју: „С лева међутим станују гвожђековци Халуби, од којих се мораш чувати, јер су они некротки и неприступачни странцима“. Ту су Калуби опет доведени у везу са индустријом жељеза. — Од Плинија сазнајемо да су седели у околини Трапезоса (Трапезунта), где им је област била опкољена „силном планином“. Из те планине су црпели сировину.

А да су ту радиност гајили Словени, сазнајемо и од других старих писаца. Списатељка царица Ана Комнена (умрла 1148. г.) назива Калубе и Словене истим народом. То исто каже и Бархебреј, по пореклу Сирјанин (умро 1286. г.), у својој „Хроници“ итд. — Дакле?

Близу је помисао да су северни Арабљани, Сирјани, они у Малој Азији и у околини Дамаска, који су обраду финог челика дотерали на врхунац („сабља димискија“), свој занат пробитно научили од својих суседа, словенских Калуба.

Ту је дакле старо народно име потекло од занимања, што је код старих писаца често бивало.

Норици. — Ма да се за овај назови „келтски“ народ стално тврдило, да је он у Алпима развио живу рударску радиност у злату, сребру, бакру, олову и гвожђу, ипак нико није до сад хтео уочити, да је основа тог народног имена словенског порекла. Реч *нора* у словеначком значи рударску јаму, („нора“ у руском значи рупу, јазбину) *окно* (отуд у срп. *понор*, те се отуд рудородна област Корушке, Штајерске (Штирије) и Салцбурга називала Нореја, о становници њени Норици, пошто су живели поглавито од рудокопа, те су као призвођачи туча и копаоничари били опште познати.

Са тог разлога је узлудан досадањи труд, да се пронађе место њиховог главног града, који се могао звати „Нореја“, јер се под тим именом вероватно није разумевало једно насеље, већ цела област.

Чудно је да се до сад нико није „одважио“ да објасни ову етимологију, тако јасну и за сваког филолошког почетника. То свакако има свога нарочитог разлога. Он се успротивио непремостивом анахронизму према утувљеној „сеоби народа“, ма да новија сазнања јасно обелодањују да се њихова тумачења међу собом тако строго слажу као делови механизма у једном прецизионом часовнику.

Против оваког извођења из ономатских (именских, називских) доказа устао је Миклошић са својим аутократским диктатом: „Локални називи могу се сматрати као словенски тек кад се зна да су тамо становали Словени“. Ето тако се изразио један словенски научењак против словенства, одликован и српским орденом Св. Саве I степена са лентом! Као да је ту потребно какво доказивање, ако знам да су ту становали Словени где сам нашао словенски назив. Али то значи ни мање ни више — као што је Ратников рецензент једне моје књиге правилно запазио — да треба да докажем оним што још не знам оно што већ знам. Таквим се апсурдима служила званична аустријска славистика да би угодила свом добро награђеном положају. С тога сам ја тврдио, да су једну област некада насељавали Словени, ако се у њој налазе очигледно словенски називи из старијих времена, нарочито ако битност (карактер и квалитет) местности потврђује етимологију назива (тј. значење речи), јер најзад, у крајној анализи ни Миклошићу и његовим следбеницима (који се постепено губе на сад већ, хвала Богу, чисто словенским тлима) не стоје често на расположењу никакви други докази, пошто старији писмени извори не обележавају Словене као такве, већ им дају друга имена. Али пред новом славистиком, словенском славистиком, нису те скривалице могле да „камуфлују“ словенство које се под њима налазило. Због тога сви

досадањи радови на пољу истраживања местних имена на бази Миклошићских диктата престављају један непрекидни низ омашака, па с тога, у свом великом трошењу хартије, и једну велику гомилу макулатуре, на којој ни новији „частоспасавајући“ покушаји не могу ништа изменити.

* * *

Најзад долазимо до једне најсрамније етапе културно-историског понижавања старих Словена. У последње време, у току прошлих деценија, пронашло се тобож да ти Словени никад нису имали смисла за активну одбрану или самоодбрану, па су пред нападима најрадије бегали у мочварне пределе. А професор Грацког универзитета Ј. Пејскер (Peisker) отишао је тако далеко (у својој брошури *Neuere Grundlagen der slavischen Altertumskunde* — Новије основе словенске Археологије, у Штутгарту, 1910.), да је допустио себи пробрану ругу и најнеприродније тврђење, да су се „стари Словени при наглom изненадном нападу бацали у мочар па су под водом дисали кроз трску све дотле, док је прошла непријатељска опасност“. Ја сам ту чудну тврдњу већ побио другом једном приликом, јер се кроз трску и не може под водом дисати. Нека се покуша.

Предигра ове лудости о „словенској војној ступидности“ почела је још 1886. г., када су они чешки универзитетски професори, који су се обележавали као „реалисти“ (дакле као неки трезвењаци) приредили комичну кампању против тобожњих лажних старочешких рукописа. Рекли су: У Зеленогорском рукопису може се читати да су тада (од прилике почетком римске ере) „људи се вежбали оружјем док су жене обрађивале поља“; то је свакако био случај код Германа¹⁾, пошто то казује Тацит, али код Чеха се то не може претпоставити; с тога је рукопис подметнут“ (?)

Ја сам о том предмету написао засебну књигу и објавио је на немачком језику; на немачком (на којем обично пишем) не само с тога да бих обавестио шире кругове, већ поглавито с тога што сам имао утисак да је то непризнавање потекло под, можда и несвесном сугестијом и притиском туђине, којој су онакви дивни споменици старословенске културе могли бити неугодни, и ако је таква бојазан сасвим беспредметна и нимало опасна ни за кога. Дао сам и брижљив превод на немачком тих старих рукописа, и за тај покушај већ постоји признање,

¹⁾ Међутим чак и код Немаца се појавило мишљење, да су се германски језици постепено издвојили из словенског, као, по мом мишљењу, и старогрчки, а за илирска наречја је то за мене позитивно јасно. Не треба заборавити, да је ту реч о неколиким милионима година језичног развика.

да преставља најбољи превод и најтачније тумачење како у поетском, тако и у научном погледу.

Зборник под називом „Зеленогорски рукопис“ је скуп епских песама, дужих и краћих, у којима се описују оригинална предузећа, који су непознати и најстаријој ратној литератури, чак и једном Полиену и Витрувију. У једној се романси наситно описује и један сасвим правилан турнир (стара ратна надметачка игра, двобој), када кнез једног дана позива к себи своје подложнике и поучава их, да треба увек бити спреман за рат, пошто земља има за суседе само непријатеље, па се затим уверава, колико су појединци и на делу приправни за борбу.

Тада су „реалисти“ подигли паклену грају и изјавили, да Чеси у старо време нису ни били способни за одржавање турнира; онај фалзификат је дакле тим дрскији и срамотнији, што је виновник тиме хтео да стави чешку културу на исти степен са немачком и француском, која је одиста већ око XII столећа познавала ту витешку игру, док је чешка интелигенција још живела у уверењу, да су Чеси тек у средњем веку почели да прелазе са „ждрања жира“ и животињског хабитуса на културне обичаје.

Али убрзо настаде друго доба. Описана ниска вредност војне способности Чеха (и осталих Словена) у старије време, све више је губила од свог „кредита“ и своје озбиљности. Пре свега није се могло наћи објашњења, од куда су подметачи узели стручне дефиниције сопственог језичног блага (старог, разуме се), кад их тада још нигде није било познатих? Али се и ту умело себи помоћи; изјавило се, да су ти појмови били просто измишљени.

Истина, могло се посумњати у толику генијалност фалзификатора да тако тачно измишљају; али приговор је ипак био сматран као врло јак. Међутим, могло се претпоставити, да су виновници ипак имали однекуд неке старе рукописе који су им послужили као углед за подметање, као што то обично и бива у сличним случајевима (нпр. нико не може подражавати туђ потпис, док не види оригинал и док се дуго не вежба; а дотични тобожњи фалзификатор био је млад човек, код кога се није могло претпоставити ни дуго вежбање, ни дуго проучавање и познавање старина сем ако није био изузетно генијалан, а као такав он није био познат); али ако је таквих оригиналних мустара било, онда се противи здравом разуму, да ће их неко утајити и употребити за тако опшрина подметања, кад би и са простом објавом свога проналаска могао да стекне славе и за себе и за свој народ. Браниоци оних рукописа су међутим и тај свој логичан разлог сматрали за споредан и трагали су даље. Шта је било? Нешто сасвим просто: пронађено је од тада још нешто старих рукописа на другим, удаљеним странама (нпр. у Пољској) којима

се очигледно могао потврдити смисао онога што се износило у тобожњим подметањима.

Ако упоредимо прилике код осталих старих словенских група, увидећемо, да су претпоставке о подметањима неодрживе. У томе се ишло чак до наивности; порицало се да је кнегиња Љубуша седела на златном престолу (ма да се то могло узети као песничко увеличавање, што је чест обичај код поета), већ да је могла седети само на зиданом престолу од ломанца или пољског камења; — да једна чешка девојка у XII веку није могла бити писмена; — да су многи изрази измишљени; — да су све те речи и изрази нађени доцније у старијим изворима итд.

У староруском спеву, у Игоровој Песми, говори се о походу против Половаца у г. 1186—1194. Из тога доста је навести ово место, па да се уверимо о осумњиченом ратништву старих Словена; ту се вели: „И моји Курјени (отуд име Курланд) су поуздани ратници, рођени при звуку труба, одњихани под шлемовима, задиркивани врховима копља“. У истиност тога спева, који описује много ранија времена, нико не сумња, а сумња се у ратничку способност старих Словена.

У романтичном епу старословенског песника Ешенбаха „Парсивал“, који потиче без сумње око 1200. године, помињу се (у стиховима 1905—08.) *windische Lanzenrenner* (вендски копљеломци) који се са ритером Треверенцом надмећу читаве три недеље код *Rogateca*. То није словенски извор, већ старонемачки.

Пошто оваких споменика још имамо мало, ми се нисмо могли задовољити њиховим сведочанством. Мене је нарочито интересовала језична страна питања, те сам у том правцу трагао. Резултат је био изненадан. Веза, управо слагање са старочешким приликама, пронађена је у Србији. Витешка надметања називају се у поменутом осумњиченим старочешким песмама *rotke* (у множини); надметалиште у српском „потичиште, потечиште“ у Црној гори још и данас потјечиште, потјечиште, заједно са глаголом „потјецати се“ (надметати се). Од куд је онај тобожњи варалица могао „измислити“ оваку сагласност између једне већ изумрле, па ипак тачне речи онамо на северу, и једне исте речи која већ изумире овамо на југу? Он је морао бити или абнормално развијен ум, или је посетио црногорске гудуре или је знао чак и за онај дубровачки докуменат који говори о српским витешким надметањима.

У старој дубровачкој државној архиви пронађен је један судски предмет у којем се расправљао један случај из 1435. године. Из њега видимо да је ван града Приштине постојало једно тркалиште, које се звало „потичиште“, где су се одржавале сваке године о Божићу витешке игре, у којима су учествовали и трговци (вероватно млађи) из Дубровника. На једном

таквом потјецању јако је повређен нос једном Дубровчанину, који је због тога покренуо судски поступак.

У Србији су дакле такве витешке, оружне игре (франц. *tournoi*, нем. *Turnier*) биле у обичају још у XV веку, што значи да их је тамо морало бити и много раније, иначе им не бисмо видели трагове и у срп. нар. песмама; али у Чехији се то пориче, ма да је израз „потка“ за ту ствар одоствоверен, а постоји у деривату и данас: *potučka*, *potykati se* за немачки израз *Scharmützel*, *scharmützeln* (чарка, чаркати се; в. и реч *потући се*). Противи се дакле свакој логици, сваком здравом разуму, да у једном народу може постојати један тачан његов назив за извесан обичај, а да тај обичај у њему не постоји, или није постојао.

Али ми у том погледу знамо још више. Не треба се само подавати неоснованим или неискреним разложима, ма колико они били подржавани од повремено „јачих“; треба догађаје пратити и пре свега не презати од труда. — У близини Пећи, у сев. делу Јужне (Старе) Србије налазе се тешко приступачне Раговске пећине са много пештера. У јулу прошле (1930.) године успињало се до њих неколико одважних излетника који су хтели да пронађу тобож тамо закопано благо легендарног цара Радована. Плен им се састојао само од неколико комада бакарног новца; али на унутрашњим стенама пронађени су примитивни *урезани* цртежи, који представљају призоре из витешких игара и који мора да су врло стари. Господа римска и турска зацело нису се увлачила у те пештере да тамо оставе трагове своје старе културе. — Свако даље сумњичење да стари Словени нису били војнички организовани и да се нису вежбали оружју, свим се овим потиरे.

Као што смо видели, препричавања „слависта по позиву“, која су они у току последњих педесет година свесно исконструисавали о некултурности и кукавичлуку старих Словена, све више и све убедљивије ударају у супротност и у противречност са самим собом. (Узгред буди речено, да у српском и не постоји тачан израз за оно што се у немачком тако често назива *Feigheit* — франц. *lâcheté*, — него је за то скована једна незгодна, слупана полутуђинска реч: кукавичлук, која још и не покрива тачно појам). Према томе потребно је данас, после потпуног духовног и моралног слома позивске славистике, прекопавати до сад затајиване тле, необично богате благородним рудама, па на њима подићи једно моћно рударство које ће — у размери у којој је у топографским називима нагомилано једно неизмерно језично благо — из дубине снажно издићи на видело ону до сад потпуно занемарену историску ширину и културну дубину наших прастарих, дивних предака.

Ми смо у свему горњем прекорачили дакле границе једне тамне области знања; границе, на којима је сумња држала стражу, често са оружјем у руци; са оружјем, чије смо ударе не једном осетили. Али ми смо и рањени продрли преко те границе са оружјем истине у једној руци, са заставом словенства у другој. Тако нам се указао обасјан бескрајни видик једне велике прошлости. Ми сад већ знамо шта имамо да мислимо о тобожњој сеоби народа, гробљу сјајне словенске прошлости, запуштено, али чврсто опкољено презиром и забраном. Отклонили смо тај зид који је спречавао погледе у наше старославно прадоба, кад смо већ били војници на међама својих имања, својих градова, својих земаља, својих шума и руда, из којих смо већ тад црпели и давали другим народима грађе, културе и оружја. Наша омладина то треба да зна, и све оне препреке које јој се истављају било у заблуделим личностима, било у застарелим теоријама, имају се неповратно отклонити; — а наши браниоци треба да продуже у *прастаром духу* и да се одушевљавају њиме, јер имају зашто.

ДАВОРИН ЖУНКОВИЋ,

потпук. у пенз.

Прилози историји Словена од најстаријих времена до сеобе народа. — Од Даворина Жунковића, управника Научне Библиотеке у Марибору. (Dav. Žunković: Zur Geschichte der Slaven von der Urzeit bis zur Völkerwanderung.) Вел. 80, стр. 214, са 25 слика у слогу; напред је предговор и увод а при крају регистар имена и садржаја. — Издање W. Blanke, Марибор, 1929. Цена ?

Писац овог дела, Словенин, пређе управник мариборске Војне Реалке, а сада рез. потпуковник наше војске, одао се већ одавна славистичким наукама и на том пољу стекао је неувеле заслуге и успехе. Нека његова дела била су права открићења, са којима је снажно утро пут скоро занемареној или потцењиваној славистици. Био је љубазан да и нашем уредништву пошаље на приказ ово дело, у којем има дивних научних података о нашој старијој и прастарој повесници. То што је и нама послао своје дело, свакако има разлога у томе, што оно има везе и са војском; многи, понегде претежни, археолошки и културни објекти наше прошлости војног су порекла и осветљавају новом светлошћу нашу тамну и недовољно испитану а често (и намерно) занемарену давнину. Он на једном месту јасно истиче, да савремени археолог и архајски филолог, дакле у ствари данашњи историк прапочетних словенских времена, не може да буде без довољног војног знања. Та времена су међутим пуна неоспорних доказа наше прастаре просвећености, која се често појављује и као основа осталој људској култури, и у томе има пуно пострека за уздизање наше словенске свести и племенског духа, основе и нашег војничког морала. С тога ћемо се на ово дело, а можда и на остали рад — претежно историског значаја — овог великог слависте мало опширније обазрети. Засад бележимо само појаву тог, за нашу националну науку врло важног дела.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Да ли су Словени прастановници Европе?

Поводом најновије књиге *Даворина Жунковића*.¹⁾

Расправа питања које је исписано у овом наслову, чини језгро целог истраживачког рада горе поменутог ученог слависте. Он га у свима својим опсежним делима, дакле и у овом (*Zur Geschichte der Slaven von der Urzeit bis zur Völkerwanderung*. — Прилози историји Словена од најстаријих времена до сеобе народа, са сликама), решава у *позитивном* смислу. А то је оно што нас Словене највише интересује и по предмету и по писцу, који, и ако пише немачки, припада нашем народу.

Мора нас интересовати и с тога, што он то питање решава не од ока, руковођен спољним знацима археолошких и историјских објеката; не једностраним словенским патриотизмом; не допадљивим и с тога површним тумачењем феномена, него на основи *битности* тих објеката, упоређивањем и претраживањем њиховим по свима деловима света, чиме иде на то, да реконструише исконска времена.

Идући тим путем корак по корак, обазриво али одважно, он у тим временима види само један народ, један језик: словенски. Или, да би осујетио приговоре других народа, види један прапочетни језик који је најближи келтско-словенском. Извођењима својим најзад устаљује једну епоху, у којој је народ, узев као општа целина, цело становништво земље у извесно *врло дуго* доба било словенско, бар у културним, најближим областима света: у источној Азији, целој Европи, северној Африци, а вероватно и у западним деловима Средње и Јужне Америке, где свуда налази језичне везе са старословенским управо прасловенским, или бар са оним некадањим јединим, општим и заједничким прајезиком којем је словенски најближи.

¹⁾ Ближе библиографске податке навели смо у свесци за септембар стр. 130, када смо нагостили овај изцрпнији приказ. Овде допуњујемо гад објављене податке тиме, да књига стаје 135 динара (10 марака), али за претплатнике Ратника у пола цене (65 динара), ако се лично обрате писцу, управнику Научне Библиотеке, у Марибору.

На словенску науку овакав резултат морао је утицати као право откровење. Па ипак устаљење тога резултата није сувише смео, ни једностран. Ко то не верује, нека погледа ма само и површно на цео до сад објављени рад г. Жунковића, па ће га изненадити обилатост, многостраност, многостручност и богатство података, као и темељност тумачења. Могла би га изненадити и једна — у осталом споредна — околност, да је једно од његових главних дела, једно кабасто и скупо издање на немачком језику, до сад шест пута прештампано, и да су његова дела на чешком језику данас сва разграбљена.

Успех, међутим, на научном, као и на књижевном пољу није меродаван за вредност самог дела. С тога се има истицати питање, на који начин је овај писац дошао до констатација које нам износи, и какви су му докази?

Начин му је, то можемо одмах рећи, необично духовит и логичан, толико оштро и немилосрдно логичан, да обара све досадање сумњиве аргументе бивших званичних слависта, поглавито бивших аустриских. То ћемо видети из даљег нашег излагања. С тога се он не устеже да своју науку назове револуционарном, која једино са оружјем истине, а не политичких обзира, обара олтаре старих идола — ауторитета, који су толико штете наносили словенском племену, овом носиоцу прастаре људске културе, смањујући његове заслуге и одузимајући његову славу.

Што се тиче ауторових *доказа*, они се не налазе у фразеологији; они су стварни, опипљиви, они су ту пред нашим очима; они се једино могу неко време сакрити или се може публика која се око њих окупила, насилно растерати (као што је пређе рађено), али они су ту као сад већ стварни сведоци. Г. Жунковић се не задовољава „објашњавањем“ (досадањим начином) мртвих археолошких налазака, него тражи њихове пандане, сличности и на другим местима, па их упоређује или разликује; а поред ових *мртвих* сведока прошлости прибегава свом главном оружју, *живом* језику, тражећи у њему склад са предметом. Са те основе он иде уназад, поступно, далеко, пропраћајући развој предмета и речи. Тако он долази до историских података, до саме историје, и у крајној анализи у прастаро, — „тамно,“ — доба он одједном наилази на словенску реч, појам, обичај, *на словенско прадоба*, и кад је те своје наласке накупио у довољном броју, тврди: ту су некад становали Словени, и то тад и тад, тј. не-сразмерно много раније него што су они „туђи званични“ до сад твр или и волели да тврде. Ево једног конкретног примера:

Лаузенбург, име једног старог места у Немачкој, превод је словенске речи Ваш или Уш (вас и вес); доказ да су стари Словени били в...; г. Жунковић вели, да ма колико један народ био в..., он неће своје место становања назвати по томе. Он

дакле иде у прошлост и тражи даље. Тако наилази на речи вас и вес, што управо значи насељено или обезбеђено, осигурано место, и одиста ту су нађени остаци или трагови опкопа, насипа исл. (у Словеначкој и данас наилазимо у називима на вас и вес). — На тај начин су постала многа накарадна локална имена погрешно преведена са старословенског, нпр. Вас Жупа преведено је као Васерзупен, Слатина као Латајн, Подмоли као Баумоел, Врхнице као Виргниц, Ратибор као Ротвуршт, Велислав као Филцлаус (ваш која расте у човечијој длаци), Радвање као Ротвајн, Видовце као Фидорф (Viehdorf, село са стоком) итд.¹⁾ Против такве филологије се бори Жунковић.

Незгодно је само што је све то г. Ж. рекао и изводио словенски, и то на немачком, па још у аустриско доба. У први мах, кад су његова истраживања и резултати били на немачкој и чешкој страни дочекани огромним изненађењем, па, мора се признати, и одушевљењем, он је од аустро-угарске владе одликован орденом за научне заслуге. И то поред свег противљења поборника застареле Миклошићеве и Јагићеве школе. Али кад је настао рат, та је струја преовладала, односно добила је маха, пошто је већ одраније уживала благонаклоност званичних кругова, поглавито званичних „научних“. У рату, када јавна критика и наука ћути, било је могућно „слободније“ радити. Жунковић је морао бити кажњен за племенски карактер и идеализам (непрактичност) своје науке. И онај исти дух који је уништио Карађорђевог споменик на Калимегдану, и ако је српски Вожд некада био у пријатељским односима са суседном монархијом, тај исти дух је приступио уништавању Жунковићеве личности и његова рада, ма да га је раније сјајно одликовао. Али то засад остављамо на страну.

Духовитост Жунковићева се нарочито огледа у једном његовом доста честом поступку. Он обично сачека да преставници науке утврде и саопште једну несумњиво тачну констатацију; па кад приступају објашњавању и у томе долазе до мртве тачке те не могу или неће даље, тад прилази Ж. и продужује посао, па затим сасвим природно и јасно објасни ствар — словенски. На пример: у старој Етрурији, од прилике тамо где је данас Тоскана, нађен је један стари погранични камен, какав се често налази означавајући у старо време међу, границу неке општине, имања или њиве. Научни истраживачи утврдили су, да камен лежи преко 4—500 година пре Хр. у земљи, дакле да је ту могао бити посађен можда и пре оснивања Рима, али свакако кад ту још није било Латина, већ Етрураца, народ „загонетног порекла“, чији је језик изумро а није данас још испитан, јер је од њега остало само мало исписа; натпис на

¹⁾ Примери су вађени из пишчевог чувеног дела „Словенско Пра-доба“ (Die slavische Vorzeit) стр. 398. Марибор, 1919.

камену је етрурски и с тога неразумљив. И тако камен стоји можда деценијама неразјашњен. Али тад му прилази Жунковић и за кратко, необично кратко време, од прилике за неколико минута прочита га. Он је одмах запазио да ту има посла са прасловенским „рунама“ (азбуком урезаних слова) које он добро познаје, а знајући и то да се те руне имају читати обратном, с десна улево, прочита ово: „Међу не муни“ (после муни налази се и слог ус, тако да би се могло читати: муниус или муњус), што значи, скоро на данашњем словенском (управо српско-хрватском или старословеначком можда): не мој међу помакнути, мунути; не мој украсти од њиве. И онда г. Ж. вели: то би био тај изумрли етрурски језик.

Он сад даље претражује и кад у некој околини или области налази понеколико или повише таквих, раније необјашњивих а сад разумљивих натписа и података, онда одважно тврди: „ту су некада становали Словени“. А шта би и могао друго рећи? Најзад, толико би му се и могло допустити, могли бисмо му то признати, па и одликовати га... али не ваља што он сад почиње свој „револуционарни рад“ против властодржаца науке. Он корак по корак проучава Италију, прелази на Сицилију, на средњи део северне Африке; а овамо на истоку иде од Шведске кроза старе вендске земље, Карпате, Панонију, Балкан, прелази на Арипелелг, у Малу Азију и опет до у северну Африку. И свуда проналази *културне и језичне* трагове Прасловена, одостоверене трагове, утврђене не једном и од других мислилаца и писаца, прастарих и модерних, летописаца и повесничара, географа и истраживача. Он, руковођен њима, иде тако далеко у својој „дрској“ науци, да сме тврдити, да је име Фенићанин управо дериват имена Венећанин, да је Феникија, далеко пре свог семитског карактера била насеобина (или експозитура) старословенских Венећана, и да се тиме много природније могу објаснити многе загонетке фенићанске историје, која се овим проширује и солидније поставља, јер за то имамо већ до сад стотинама података. — Зато и рекосмо да су овака Жунковићева открића утицала и морала утицати на науку као права откровења, јер се нису више, као до сад, смела порицати и омаловажавати.

Али пређе није било тако. Кад се презирањем и прећуткивањем није могло успети, прибегло се насиљу које поменусмо. Тако званих научних, уметничких и песничких насиља бивало је увек, почев од Сократа до Галилеја, од Галилеја до Жунковића. За време Великог рата Ж. је „постао сумњив“, затим оптужен као панславист, стављен под суд као велеиздајник, затворен, одличија му здерана и осуђен на робију и губитак опстанка (Existenzverlust), „доведен управо пред пушчане цеви“, као што он каже; — ствари све лепше од лепших у једној кул-

турној земљи.¹⁾ Кад и то није помогло, јер је *освануо дан југословенске слободе*, онда се покушавало, истина већ јако спуштеним тоном, да се тај велики слависта и карактер преставља као неук или бар недовољно научно припремљен; да ради само етимологијом (што у осталом није истина), овом „слушкињом свачијом“ итд. Успело се у толико, што се цео Ж. рад покушао прећутати (*totschweigen*), кад се већ у новим, срећним југословенским приликама није смело радити насилно. „Ж. није био доктор језикословља, није био професор универзитета, ни гимназије... бивши официр...“ и ако је био врло признат педагог и као такав позват на чело једног важног и угледног војног васпитног завода. Кад и те замерке нису успевале — јер су докторате и катедре добивали већином само они аустриски препокорњеји — онда се наново почело са славопојкама великом Миклошићу и Јагићу, како би се уочила огромна разлика између превеликог ауторитета тих великана и малог значаја Жунковићеве науке и његових открића. Али заборавило се рећи, да је тај мали значај некада био сјајно признат и одликован баш за научне заслуге! Ну, можда је то признање његова великог талента дато са циљем, да му се укаже благовољење, како би се привукао и постепено ипак пристао на оно што се жели.

Ж. је на то одговорио кратко и суво (а он то каже у свима својим делима, дакле и у овом): он не признаје ауторитете у науци (в. о томе ближе у његовим аксиомама које сниже наводимо), нарочито не у славистици, нарочито не Миклошића који је изрекао овај аустриски апсурд: „пре него што би се географски називи тумачили словенски, треба доказати да су ту некада становали Словени“! Дакле баш обратно. То значи: треба да докажем оним што још не знам, оно што већ знам! Или још горе: треба као доказ навести оно што се жели доказати. Овим путем хтео је Миклошић, својим одиста неограниченим утицајем да умртви целу истинску али неофициозну славистику, и ако се широм целе светске науке зна, да географски називи, уз остале податке, спадају у најјаче етнолошке доказе праисторије, јер најдуже живе. — Није признавао ни ауторитет Јагића, који је у службеном ставу пред највишим политичким скупом монархије, у аустро-угарским делегацијама, изјавио, да се „може узети да постоји особени босански језик“, која је научна изјава требала тадањој србофобској влади за своје поступке у Босни. А Фридјунгов процес дао је нова доказа, каква је била та аустри-

¹⁾ Велеиздајство, управо увреда величанства налазила се у томе, што је он нпр. реч Хабсбург изводио са основе хапс, јер је стари хабсбуршки град у Швајцарској одиста био државна хапсана. Филолошка страна је у томе, што се основа те речи налази у прајезику (нпр. у немачком данас у *haben*, код Латина *habere*, *avoir* итд.), она дакле није искључиво турског порекла. Та оптужба је у осталом доцније опала.

ска наука и ученост. (Новинарске испаде, Прохаскину аферу, многе друге неозбиљне и пакосне измишљотине не вреди помињати на овом озбиљном месту).

Видесмо да је Ж. пролазио кроз оне исте или сличне тегобе, које је подносило вековима и остало подјармљено словенство: кроз прогањања, често крвава, од непријатељске стране и кроз потказивања непријатељу. Кроз те векове доспело се до тога, да се цела та раса једва признавала као културна, али према осталима ипак као „инфериорна“. Оноко исто као што се и Жунковићев рад, у колико се морао признати, прогласио такођер као инфериоран. У томе било је кривце и до самог словенства, које се врло лако, више нег што треба, подавало, а и данас у многа места подаје, утицају туђих ауторитета и тако у својој апатичности испушта своја права, своју славу и штети своју будућност. Тако видесмо да су се и по ослобођењу појавили гласови против новог, чисто словенског правца у *славистици* (заступљеног са Жунковићем на челу и часописом Старослован, на немачком). Један доктор наука у једном нашем немачком дајчлибералном провинцијском листу осудио је онако сумарно теорију о аутохтонству Словена у Европи,¹⁾ позивајући се непрестано, у једном релативно кратком чланку на већ до досаде познате старе (и застареле) ауторитете пребацујући аутохтонистима тежњу за популарношћу. То није довољна наука истине, не може имати везе са популарношћу (пример је Галилеј); а каква је била та популарност код Ж., то је он највише осетио на себи; а каква се популарност могла очекивати под старом Аустријом, кад је та наука баш под њом избила свом својом еруптивношћу? Поред тога није се хтело улазити на оно поље које је Ж. обрађивао; није се ни прилазило његовим доказима, јер се осећало, да *што би се више они расправљали, тим би се више они потврђивали*. И с тога другог средства није било, него да се Ж. и сад, онако сумарно, осуди као пређе под туђом владавином. Штета што се то није могло учинити насиљем. Али нашло се једно југословенско културно друштво које је онај чланак провинцијског доктора прештампало у свом издању, трошећи свој новац на нешто што нема везе са његовим позивом и пропагујући једно несловенско дело из фонда који данас ужива југословенску државну помоћ. (Тај поступак личи на онај пређашњи, када су из Љубљане послате све скупљене неповољне оцене о Ж. аустриској влади; из тог

¹⁾ Аутохтони становници су они који у једној области седе од памтивека или бар од почетака историских времена; а аутохтонисти су они научењаци који заступају ту теорију, нарочито у колико се, у новије време, тиче Словена.

реферата су изостављене све повољне, на основи којих је научник и био раније одликован). Нама се оваки болећиви усклици чине сувише слаби према оним громогласним фактима што их открива нова славистика у лицу новог кола националних радника.

Срећом, Ж. се није обзирао на све те незгоде; продужио и радио је неуморно, објављујући студију за студијом, књигу за књигом. Изрекао је неколико основних начела, аксиома, чију су вредност признали и његови противници, а чиме је гиганском снагом унапредио недовољно обрађено поље чисте, *неполитичке* славистике. Издао је читав речник топографских назива и основао је једну нову науку, словенску топономију, која ће на основи проучавања *порекла* појединих назива дати закључке о *стању* у тзв. преисториским временима.

Као што видимо, г. Ж. истиче себи један необично тежак задатак. Може се рећи, тим тежи што је интересантији. Задатак, о чије су се тегобе и опасности разбили покушаји толиких умова. Он хоће, ни више ни мање, да даде историју предисторије; хоће да премости ту провалију. Пребачена „дрскост“ његова је не само у том великом подухвату, већ и у томе што то чини словенски по начину и духу, а то је још једна одважност више. Јер, док се повесница готово свих осталих народа почиње са изјавом, да им се „порекло губи у тамним временима прапрошлости“, донде се из Жунковићева рада већ сад почиње отварати видик на почетну словенску културу, најстарију на свету, *учитељицу осталих народа*.

Ми немамо разлога и нећемо допустити да се овакав правац угушује и овака велика снага подрива, ми Словени, који смо се до сад налазили и осећали као потиснуте „парије“ у друштву осталих народа, којима смо толико пута чинили услуге или смо им били робови, и, ако се г. Жунковићу приписује жудња за омиљеношћу, коју он не ужива, онда ју је он заслужио у пуној мери. У осталом, ко би паметан за љубав пуне популарности примио на себе онако огроман посао који он од дана у дан обавља са самопрегоравањем у скученим личним приликама (деветоро деце са 1900 динара месечне пензије у 70. години живота!); и он тај посао непрестано проширује, на све стране, многим и разноврсним средствима, трошио и утрошио своје имање, али срећом увек налази издаваче и прођу за своја дела, чије приходе затим улаже у нова, сувише стручна дела, можда и сувопарна за непосвећене. Напорност борбе уложене у такав рад и долази отуда, што се мора најпре просвећивати једна маса, која за оваква истраживања није довољно припремљена, те ни поред своје добре воље не може довољно подупирати свога поборника.

Аксиоме које је г. Ж. поставио, у колико се из његових дела могу извести, ове су:

1. Ауторитет у науци има се свргнути са престола: у њој смеју да имају ауторитета само докази и факта, без комбинација.

У језикословним наукама, а данас и још за дуго време нарочито у славистици, има се радити само помоћу научних принципа а нипошто именима ауторитета, који могу бити и извештачени.

2. Комбинације (нагађања) могу имати вредности *не* на основи исказа ауторитета, већ на основи допуне другим вероватним комбинацијама, поткрепљеним и са других поља науке и *живота*.

3. Неplодност и недовољност у објашњавању преисториских времена има се приписати том факту, што се нису узимали у обзир, или су чак неразложно оспоравани или прећуткивани, па чак и фалзификовани податци и докази *словенског порекла* и карактера; с друге стране проглашавани су или осумњичени као подметања многи истинити податци таквог порекла и обележја.

4. У критичној анализи не сме се обзирати само на погрешна тумачења, већ *поглавито* на правилна. Због једног погрешног извођења, или неколико њих, не сме се порицати или одбацити цео систем тумачења. (Тј. данас нова славистика већ располаже хиљадама и десетинама хиљада података; није могућно да је целина или већина њихова погрешна.)

5. Географски називи остају и даље прворедни историски докази за прадоба човечанства. Допунити их осталим културним појавама.

6. *Прадоба човечанства је словенско* у извесном дугом временском одсеку, који у сродном прајезику иде уназад до *терцијерне формације* (дакле за неколико или много милиона година у прошлост). Славистика, па и општа културна историја, има да иде тим правцем, иначе остаје и даље неплодна.

7. *Истраживања прадоба не могу се успешно вршити без довољног војног знања.*

Та основна начела Ж. спроводи неумитном оштрином, без страха и погађања, као једним оперативним ножем, откривајући многе досадање болести и лечећи их. Кад одважно тврди, да су скоро све митологије културних народа — чак и старогрчка и римска, и германска, — словенског порекла, он то и доказује: називи Зевс, Венера-Афродита, Аполон, Јунона, Пан итд. потичу са словенских основа (*Grundworte*) и он даје те основе и показује њихов постепени развој не само у облицима код других народа и у разним временима, већ их укажује и у писаним споменицима. Понекад му је доказ „ту

на длану“, само што сама реч не узвикне: ја сам словенска. Један грчки полубог зове се Прометеј, чије је име на грчком неразумљиво, а он је међутим заштитник промета и обрта (Меркур је трговине и крађе као главни бог); у опште, леп и симпатичан мит о Прометеју врло је замршен и појављује се у безброј варијаната, из којих, нарочито у најстаријим облицима својим, доводи до Жунковићева резултата. — Жао нам је што због скучености простора не можемо изложити Жунковићево чувено тумачење о пореклу главног бога германске митологије Водана (Вода, Водин, Один, Отхин), који се код Ж. постепено идући уназад најзад претвара у једног словенског „војводу“, и то на основи писмених доказа. (Треба увек имати на уму да се ту говори о прадобу и прајезику.)

Може ли се поред оваких еклатантних па ипак простих доказа, простих до генијалности, остати и даље на странпутици, остати „неубеђен?“ Данашњица показује да, нажалост, може. Бар привидно, бар привремено. Али, најзад, зашто не признати? Из народне сујете? Кад признаемо Јелинима њихову дивну стару културу, па културу Индуса, Римљана, чак и Кинеза, зашто спорити го само Словенима, и то у прадоба, кад видимо да су они и тад постојали.

Из досадањег могли смо се уверити, да су Жунковићева истраживања изненађујући обухватна. Он усваја старе одоверене закључке и потврђује их (нпр. словенско порекло Мојсијеве I књиге), али обеснажује погрешне. Леп пример је за то реч: немац, за коју смо до сад мислили да долази отуд што тај човек говори за нас „немуштим“, неразумљивим језиком. Жунковић обара ово погрешно схватање најпре обичним логичним начином: пошто се основа *нем* налази већ у прајезику, у оном којим су некада говорили сви људи, то она не припада искључиво словенском језичном благу, те оно не може првобитно означавати Германца, кога тада није ни било. На основи хрпе старих споменика утврђује, да је смисао те речи: сусед. Непријатељско значење добила је доцније, јер су суседи, као народи, обично бивали и непријатељи (као побогу и данас). Та је основа затим прешла у том значењу у латинске језике (*inimicus, ennemi, nemici*) из прасловенског, у којем она међутим још нема непријатељско значење, јер немац не мора нам бити и ненаклоњен. Међу многим другим речима г. Ж. уврстио је у ову групу и реч Немања, која дакле не значи по аустрофилолошком тумачењу *Habenichts* (никоговић, бараба, тј. који „нема ништа“), већ суседног или пограничног становника, сучелника, а доцније, кад се претворила у тзв. „височанствени назив“: суседног поглавара, док најзад није прешла у особену именицу. Кроз оваке и сличне мене пролази готово свака реч, као што је то г. Ж. јединствено извео за војне топографске називе у свом чувеном

„Етимолошком лексикону местних назива“. — Да је у тим речима основа одиста „нем“, види се по удвајању сугласника у француском: ep-nemi, а по италијанском облику nemici. Ако дакле латински назив inimicus долази од amicus (пријатељ), онда би то могло значити, да је та лат. реч млађег порекла, немајући удвајање сугласника (а ко зна, можда га је раније имала) и да је франц. и итал. облик узет са старије основе, тј. словенске. Указујемо овде на Жунковићево мишљење, поткрепљено доказима, — са којим он иначе није усамљен, — да се латински језик издвојио постепено из старојелинског у јужној Италији из тамошње Велике Грчке вероватно са етрурским, сабинским или другим ближним (дакле опет словенским) додатцима, онако исто као што се старогрчки језик са своје стране, па и старонемачки, постепено издвојио из прасловенског. За ово последње постоји и немачко мишљење. — Исто тако назив грк дали су Јелинима — који себе никад нису називали Грцима — тек Словени, а та је реч у њиховом старом језику значила: витез (слично значење има у осталом још и данас у неким словенским језицима). — Као што видимо, славистика пружа доста налива и народној сујети, ако би се баш и она тражила. Не треба дакле бегати од њених истина.

Књига коју приказујемо, управо је синтеза Жунковићевих научних констатација поглавито, у овој књизи, на општем културном пољу и као таква *од епохалног је значаја* како за славистику тако и за цело савремено језикословље и праисторију. И, што је за нас најинтересантније, и за саму војску. И то не само са моралног, националног, племенског гледишта, већ и са стварног, позивског. Као што ћемо одмах доказати.

Даворин Жунковић био је дуго година официр, и то официр од елите; као такав имао је при маневрима и премештајима, у рату и путовањима да прелази многе пределе у бив. а.-уг. монархији и данашњој Југославији, и то не само по градовима и насељима, већ и по пределима и кутовима. Како су војни покрети строго везани за земљиште са свима његовим појединостима, то је он имао да проучава до ситница те појединости, сва земљишта до у танчина. Ту му се тако отворио један огроман видик, који је изненадио његову велику умност, као што ће доцније изненадити и остали свет. Много му је помогло и то, што је родом био из Словеније, чије је наречје најближе од свих садањих старословенском. Тако је нпр. на лицу места дошао до једног свог најсјајнијег открића, којим је скренуо на себе пажњу научних кругова и у иностранству, доказав у коначном смислуда су чувене легенде о Св. Гралу (Парзифал, Лоенгрин идр.), којима је испуњено у извесно доба скоро све песништво познијег Средњег века од Португалије до Британије, управо *пореклом из Словеније*, и то на тачно одређеном месту тога југословенског краја.

Не само из назива, већ и из намене, конструкције и међусобних веза објеката, из народних објашњавања и предања, из историје и песништва, он је већ тад дошао до уверења, да је цела културна прошлост словенства, а вероватно и осталог човечанства управо била ратничка и да су у тој прошлости прву улогу играли баш Словени. Они су већ у прадоба били ратници. Ако су доцније, неко време, постали и бивали мирни земљорадници, то је било с тога што су умели бранити своју груду, да би доцније, у мешавини ратних похода (која се погрешно зове сеоба народа) поново постали прворедни активни ратници који ће освајати земље сем оних које су од памтивека држали. Оно прво, мирније, да кажемо земљорадничко доба, потврђује поворка материјалних објеката и језичних назива оружаног обезбеђења, ово друго, немирно ратничко доба, доказује већ и документована повесница. — Жунковић је доцније, када је затражио мировину да би се могао пуном снагом посветити својим научним истраживањима, изнео *хиљадама* доказа о ратничком пореклу језичних основа, тако да би се поготову могло рећи, да је и сам културни језик ратничког порекла и да култура за свој развитак има да захвали у првом реду ратничком позиву.

Претресући топографске називе код хиљада и хиљада њих налази да *потичу од војних објеката*: утврђења, осматрачница, зборних места, стража, пограничних построја, па и од ратних, оперативних радњи, итд. итд.

Из ових и других података, еволуционистички пропраћаних уназад до у најудаљенија и најтамнија праисториска времена, сазнајемо да су *Словени* свуда староседеоци; да се сви језици могу свести на извесно јединство, те да податак како о томе, тако и о „помјатанију језиков“ Старог Завета има своју реалну основу; да прајезик човеков, сведен на своју најмању меру, показује заједнички праоблик у прасловенском језичком благу; да се тај облик показује већ у терциерној формацији земље у словенским називима већ тад угашених вулкана и да су се ти називи до данас одржали као *називи вулкански*, и ако су вулкани престали дејствовати још пре неколико стотина хиљада година; да се још може на основи словенских језичних података утврдити органска и временска веза културног човека са изумрлим палеонтолошким дивовским животињама (великим сауријевцима), јер писац свуда претреса везу филолошких облика са објектима; да од њега описана фениксова и словенска ера задире много дубље у прошлост него ма која друга данас опште позната (семитска, јелинска, римска, хришћанска); да су радови геопластичне технике ради олакшања бродарства у Старом веку, нарочито праисториски прокопи, морали бити само словенске творевине, јер носе словенска имена која се

слажу са наменом построја (Суез, Саид, Перекопос, тј. Савез, Скретање, Прокоп итд.); да се теорија Св. Писма о стварању света, ако се критички рашчлањава, у својој суштини строго слаже са данашњим научним назорима, а та је теорија словенског порекла; да чувени прагермански спев Еда (Edda) није ништа друго до песнички опис прасловенске азбуке, и у томе је тајна његове досадање необјашњивости (словенски објашњен спев је посве разумљив); да „сеоба народа“ није ништа друго до једно нестварно предање у научном облику о стварним великим ратним походима... али све то не можемо овде пропратити, јер не можемо преписати целу књигу. Те ствари треба прочитати и вредно би било да о њима сваки интелегентан Југословен буде темељно обавештен, и то у првом реду као члан заједнице словенске, до сад стално омаловажаване па ипак исцрпно експлоатисане.

У том нашем реду идеја нарочито пада у очи одељак књиге „Странпутице славистике“, у којем се старијој славистици, оној која је била заступљена кроз прошли век скоро до данас, наносе огромне повреде, тако да она већ чини утисак једне развалине, једног престарелог остатка из антисловенских времена. Та су времена прошла, захваљујући борбама малене Србије, васкрсу и сложном установљењу Југославије. Али тај одељак треба читати и прочитавати да се види, са каквим солидним и одиста светлим оружјем сузбија један чистокрвни словенски дух некадањи деспотски официозни „славизам“.

Остали одељци, после необично интересантног Предговора и Увода, ови су: Вулканографија и језикословље. Проза предања о змајевима. Старословенска васионска и фениксосова ера. Тајне библиске генезе. Лингвистичка анализа индоевропских божанствених и височанствених појмова. Пробрани старословенски културни називи у међународном саобраћају. Топономија старих прокопа. Прилог познавању старословенског новца. Прасловенске азбуке. Азбука у Едди. О подели сеоских атара у Словенији (врло јак податак да је ту било Словена још пре Римљана). Сеоба народа у истини и поезији. Странпутице школске славистике. И најзад један важан Закључак.

Као што видимо већ и по насловима: један одељак значајнији од другог. У њима се обрађује најтамнији, најтежи одсек човекове повеснице: прапочетак његовог духовног развитака, његове културе. Ти почетни листови историје су код скоро свих других народа празни, код Словена су богато и пуно исписани. Можда је то немилу, можда чак и опасну констатацију по нас, али она нас испуњује поносом, па поред тога ипак и надом за будућу бољу увиђавност народâ. С тога се не смеју више потцењивати заслуге оних од којих потичу такве конста-

тације, нарочито не заслуге овога писца, који им је дао многобројне и солидне научне потврде.¹⁾

Штета је, врло велика штета и по њега и по наш читалачки свет, што г. Ж. пише све већином немачки; мањи је број његових радова на словеначком, а од овог доста велик на чешком; на српско-хрватском ништа. Вероватно се тога што радови те врсте не би могли пролазити на нашем језику. Часопис „Старослован“ Жунковић је пунио својим истраживачким и стваралачким студијама. Важна би била и једна друга његова књига: „Словенско прадоба“ (Die slavische Vorzeit), дело прворедне вредности са читавим низом чланака (има их 66 на 436 страна, са сликама).

У Чешкој је велику сензацију изазвала његова одбрана старочешких писаних споменика, који су до сад били сматрани као подметања Ханкина. Жунковић пише о њима у једном засебном издању, наглашујући да Ханка није могао имати потребног знања за такве веште фалзификате. Прикупећи све околности у један преглед, пропраћајући и саму садржину тих споменика, упоређујући их са осталим историским податцима и савременим догађајима, и дајући најбољи превод стихова, Ж. је успео да докаже њихову истинитост.

— Али на овом месту није могућно дубље улазити у мноштруки рад овог независног слависте. Налазимо да и ако смо све горње изнели само летимично, ипак смо дали толико колико је бар за стварно схватање онаквог научног рада било потребно.

Међутим, остаје нам да истакнемо још један, завршни моменат. Вредност таквог рада могла би остати без утицаја на читаоце, а можда и на стручне кругове; могла би бити и осумњичена, кад бисмо нашли да је Ж. својим погледима бануо у противнички логор као муња из ведра неба. Не, он је имао и својих претходника. Имао је једномишљеника од давнине до садашњости. Већ један стари немачки писац из XVII столећа нагласио је велики значај прасловена за људску културу; а било је таквих и раније, у старо доба, из чијих су се списа могли пробрати податци о староседиштву Словена у данашњим њиховим и суседним стаништима. Инострана наука у лицу Игн. Донелија већ је стала на то гледиште, јер није нашла у томе ничега зазорног за свој народни понос. Код Француза се такођер појавило такво врло угледно научно мишљење, којем се нико није успротивио. Само у нас Југословена не може или само врло тешко може да продре наша рођена идеја, и то поред тога, што је из Француске већ учињено питање, на каквом се степену данас налази наша славистика и до каквих је резултата она до-

¹⁾ Сами противници Жунковићеви признају огромно богатство његових података.

шла? Дочекаћемо, пошто смо у том погледу на прекретници, да ће она из немачких руку прећи у француске, а ми смо по среди!

О покушајима обраде аутохтонистичких питања овамо ближе, у нас, код Срба, није место овде говорити. Напомињемо само толико, да је у последње време било извесних наговештаја. Ранији подухвати били су или слаби, или су сасвим одбијани, поглавито утицајем са стране; они пак, поред свег сузбијања, нису остали без извесног, погде дубљег утицаја. Остали угледни истраживачи радили су самостално, и не знајући један за другог (нпр. Донели и Жунковић), па су ипак долазили до скоро истих или сличних закључака. Међутим, мора се признати, да је од свих аутохтониста Жунковић дао најснажнијег полета новом правцу славистике.

Али, ситни упропаститељи подривају снагу и великог грма. Не треба више трпети, у томе је значај Жунковићева напорног па ипак сјајног и успешног рада, да се горостасно стабло прастаре словенске културе поткопава и крњи. Не треба више трпети да се из незнања или зловоље затварају врата слободном раду *ослобођеног* југословенског духа. Треба једном збацити и научне окове, као што су били збачени туђи национални и политички. У том поступку сусрешће се обе одбране народа: оружјем и пером, снагом и духом.